

Σχολή Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της
διαφθοράς του οικονομικού και του οργανωμένου
εγκλήματος

Διπλωματική Εργασία

«Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα την τελευταία δεκαετία - Ανάλυση
και πρακτική αποτύπωση του φαινομένου στην Ελλάδα και
διεθνώς»

Ευάγγελος Φωτεινάτος

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Χλούπης

Πάτρα, Ιανουάριος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα την τελευταία δεκαετία - Ανάλυση
και πρακτική αποτύπωση του φαινομένου στην Ελλάδα και
διεθνώς»

Ευάγγελος Φωτεινάτος

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Γεώργιος Χλούπης

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Μαργαρίτα Γασπαρινάτου

Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Πάτρα, Ιανουάριος 2023

*Αφιερωμένη στην οικογένειά μου που με στηρίζει σε κάθε μου βήμα και με παρότρυνε να
κάνω αυτό το όμορφο μαθησιακό ταξίδι*

Περίληψη

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αποτυπώνει την κοινωνική βλάβη που προκαλείται από την ενδυναμωμένη αλληλεπίδραση μεταξύ της πολιτείας και των επιχειρήσεων κατά την εφαρμογή πολιτικών και πρακτικών τους για την ικανοποίηση των στόχων αμοτέρων. Το κράτος αποτελεί τον πλέον ισχυρό πόλο, ο οποίος είτε προωθεί είτε ανέχεται την εξέλιξη του φαινομένου. Ως εγκληματολογικός όρος θεμελιώνεται σε ατομικές, θεσμικές και πολιτικοοικονομικές θεωρητικές βάσεις, ενώ η κριτική εγκληματολογική θεώρηση έχει σημαίνοντα ρόλο για την ερμηνεία του. Η διαφθορά αποτελεί συστατικό στοιχείο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, οι δε βλάβες που αυτό προκαλεί είναι πολυδιάστατες και σοβαρές, με το ίδιο να βρίσκεται στην αφάνεια. Συνδυάζει στοιχεία από το κρατικό και το οργανωσιακό έγκλημα, ενώ την ίδια στιγμή αποτελεί επιμέρους έκφανση των εγκλημάτων του λευκού κολάρου και ταυτίζεται σε πολλά σημεία με το οργανωμένο έγκλημα, όπως τη δομή και τα μέσα που μετέρχεται. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα πηγάζει από τη συμβίωση της νομιμότητας με την παρανομία, η οποία δεν έχει άλλο στόχο από το κέρδος. Αυτή μετατρέπει τη διαφθορά σε θεσμό, οδηγεί στην ατιμωρησία και οδηγεί τα θύματα στην αποδοχή των βλαπτικών συνεπειών του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Σε διεθνές επίπεδο αλλά και στην Ελλάδα δεν φαίνεται το φαινόμενο να περιγράφεται επαρκώς σε κείμενα παραγωγής αντεγκληματικής πολιτικής, ώστε στη συνέχεια να αντιμετωπιστεί αναλόγως. Την τελευταία δεκαετία δε, μία σειρά περιπτώσεων όπως αυτή της Siemens σε επίπεδο κεντρικού κράτους και η τοποθέτηση υδρομέτρων στο Δήμο Σιθωνίας σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα αλλά το σκάνδαλο με τις προστατευτικές μάσκες για τον κορωνοϊό στη Γερμανία και των δωροδοκιών της Petrobras στη Βραζιλία αποδεικνύουν, ότι τόσο εγχώρια όσο και διεθνώς, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι παρόν, μεταβάλλεται και εξελίσσεται αλλά στη βάση του παραμένει μέχρι και σήμερα το ίδιο, όπως το ίδιο καταστροφικές παραμένουν και οι συνέπειές τους για ολόκληρη την κοινωνία.

Λέξεις – Κλειδιά

Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα, συμβίωση νομιμότητας-παρανομίας, θεσμοποίηση διαφθοράς, ανομία

«State-corporate crime in the last decade - Analysis and practical capture of the phenomenon in Greece and internationally»

Evangelos Foteinatos

Abstract

State-corporate crime captures the social harm caused by the reinforcing interaction between the state and corporations in implementing policies and practices to satisfy the goals of both. The state is the most powerful pole, which either promotes or tolerates the phenomenon development. As a criminological term, it is based on individual, institutional and political-economic theoretical foundations, while critical criminology theory has an important role in its interpretation. Corruption is a constituent element of state-corporate crime, and the harm that causes is multidimensional and serious, while it remains in obscurity. It combines elements of state and organizational crime, while at the same time it is a subset of white collar crime and is identical to organized crime in many ways, such as its structure and the means it uses. State-corporate crime stems from the symbiosis of legality with illegality, which has no other goal than profit. It institutionalizes corruption, leads to impunity and leads victims to accept the harmful consequences of state-corporate crime. At international level, but also in Greece, the phenomenon does not seem to be adequately described in anti-crime policy production documents, so that it can then be dealt with accordingly. In the last decade, a series of cases such as that of Siemens at the central state level and the installation of water meters in the Municipality of Sithonia at the local government level in Greece, but also the scandal with the protective masks for coronavirus in Germany and the Petrobras bribes in Brazil prove that both domestically and internationally, state-corporate crime is present, is changing and evolving, but at its base it remains the same to this day, just as equally disastrous remain their consequences for the whole society.

Keywords

State-corporate crime, symbiosis of legality-illegality, institutionalization of corruption, iniquity

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	v
Abstract	vi
Περιεχόμενα	vii
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	ix
Εισαγωγή.....	x
1. Έννοιολογική ερμηνεία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος.....	1
1.1 Ορισμός	1
1.2 Η θεωρητική βάση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος.....	2
1.2.1 Οι θεωρητικοί άξονες και η παγκόσμια διάσταση	3
1.2.2 Η ερμηνεία του φαινομένου με τα εργαλεία της Κριτικής Εγκληματολογίας και ο ρόλος της διαφθοράς	4
1.3 Επιμέρους διακρίσεις του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	5
1.4 Η προκληθείσα κοινωνική βλάβη.....	6
1.4.1 Η σημασία των επιβλαβών συνεπειών του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος.....	6
1.4.2 Οι επιπτώσεις της ατιμωρησίας και της αποδοχής του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος.....	7
1.5 Η θεατότητα του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	8
2. Σύγκλιση και απόκλιση της έννοιας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος με έτερα συναφή εγκλήματα	10
2.1 Η σχέση κρατικού-εταιρικού και κρατικού εγκλήματος.....	10
2.2 Το οργανωσιακό έγκλημα η σύγκριση με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα	11
2.3 Η ευρύτερη έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου	12
2.3.1 Τα χαρακτηριστικά του εγκλήματος του λευκού κολάρου.....	12
2.3.2 Τα κοινά στοιχεία και οι διαφορές με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα	13
2.4 Οι ομοιότητες και οι διαφορές με το οργανωμένο έγκλημα	15
2.4.1 Η θεωρητική βάση του οργανωμένου εγκλήματος.....	15
2.4.2 Η βία ως λειτουργικό χαρακτηριστικό.....	16
2.4.3 Το κοινό «όπλο» της διαφθοράς και τα όμοια χαρακτηριστικά με το έγκλημα του λευκού κολάρου.....	17
2.4.4 Τα ρευστά δίκτυα της εγκληματικότητας και η ισορροπία ανάμεσα στη νομιμότητα και την παρανομία	17
3. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα ως έκφραση της συμβιωτικής σχέσης νομιμότητας και παρανομίας.....	20
3.1 Η θεσμοποίηση της διαφθοράς.....	20
3.1.1 Η διαφθορά ως μέσο σύγκλισης και επίτευξης στόχων	20
3.1.2 Ο ρόλος της διαφθοράς στο ποινικοκατασταλτικό σύστημα.....	21
3.2 Η συμβίωση της παρανομίας με τη νομιμότητα για ένα στόχο κοινό: Το κέρδος	22
3.2.1 Η κινητήριος δύναμη του πλουτισμού	22
3.2.2 Τα δυσδιάκριτα όρια του θεμιτού και του αθέμιτου	23
3.3 Οι παράγοντες ενδυνάμωσης της σχέσης νομιμότητας-παρανομίας.....	24
3.3.1 Η δύναμη και ο ρόλος νομοθέτησης	24
3.3.2 Η χρησιμότητα των εξωθεσμικών λειτουργιών για το κοινωνικοοικονομικό σύστημα.....	25

3.3.3	Η αδρανοποίηση των θεσμών κοινωνικού ελέγχου	26
3.3.4	Οι τεχνικές υποβάθμισης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στο δημόσιο λόγο 27	
3.3.5	Η διαδικασία θυματοποίησης.....	28
4.	Η αντιμετώπιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος από τη διεθνή κοινότητα	30
4.1	Η απουσία του όρου σε κείμενα διεθνών οργανισμών αλλά και στην Ελλάδα ...	30
4.2	Οι Συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών	32
4.3	Οι αναφορές του ΟΟΣΑ στη δράση του επιχειρηματικού τομέα	33
4.4	Τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα	34
4.5	Οι προβλέψεις της GRECO για τη διαφθορά.....	36
5.	Πρακτική αποτύπωση του φαινομένου κατά την τελευταία δεκαετία.....	38
5.1	Η μετουσίωση της θεωρίας σε πράξη.....	38
5.2	Η ελληνική περίπτωση του σκανδάλου της Siemens.....	39
5.2.1	Οι αδιαφανείς συμβάσεις και το σύστημα δωροδοκιών	40
5.2.2	Το αποτέλεσμα από τη δικαστική διερεύνηση.....	42
5.2.3	Η υπόθεση της Siemens ως η πλέον χαρακτηριστική για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα	43
5.3	Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην τοπική αυτοδιοίκηση μέσα από το παράδειγμα του Δήμου Σιθωνίας	44
5.4	Η υγειονομική κρίση ως εφιαλτήριο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος – Το σκάνδαλο με μάσκες	45
5.5	Το εκτεταμένο δίκτυο δωροδοκίας στην εταιρία πετρελαίου Petrobras στη Βραζιλία	47
6.	Συμπεράσματα	50
6.1	Επισκόπηση του φαινομένου του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος	50
6.2	Η μεταβολή του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος κατά την τελευταία δεκαετία	54
	Βιβλιογραφία.....	59

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΑμεΑ	Άτομα με Αναπηρία
εδ.	εδάφιο
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΣΠΑ	Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΣΕ	Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος
ΟΤΕ	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
παρ.	παράγραφος
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
ΑG	Aktiengesellschaft
C4I	Command, Control, Coordination, Communication & Intelligence
GRECO	Groupe d'États contre la Corruption
PIF	Protection of the European Communities' Financial Interests

Εισαγωγή

Η διπλωματική εργασία πραγματεύεται το ευαίσθητο ζήτημα του εγκλήματος που παράγεται από την αλληλεπίδραση του κράτους και της ιδιωτικής-επιχειρηματικής πρωτοβουλίας, το λεγόμενο κρατικό-εταιρικό ή κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα. Αν και ο όρος υπάρχει εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες, εντούτοις το φαινόμενο που περιγράφει δεν έχει λάβει της ανάλογης προσοχής. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από την αόριστη έννοια της διαφθοράς -κρατικής ή επιχειρηματικής- και όχι γύρω από τις δυνάμεις που την προκαλούν, οι οποίες με τη σειρά τους πηγάζουν από αυτήν ακριβώς την αλληλεπίδραση κράτους-επιχειρήσεων. Σκοπός της εργασίας είναι να καταδείξει τα παραπάνω, αναλύοντας τη θεωρητική βάση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος και να διαχωρίσει την έννοια από άλλους συναφείς εγκληματολογικούς όρους. Μέσα από τη συμβίωση νομιμότητας και παρανομίας που βρίσκεται στο επίκεντρο της θεώρησης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, μελετώνται οι δυνάμεις που το κανονικοποιούν και ερευνάται εάν η διεθνής έννομη τάξη έχει κατανοήσει και αποτυπώσει στην πράξη το φαινόμενο τα τελευταία χρόνια. Τέλος, η ανάδειξη εμβληματικών υποθέσεων που απασχόλησαν τουλάχιστον τα τελευταία δέκα έτη την εν Ελλάδι αλλά και την παγκόσμια κοινότητα αποδεικνύει με τον πλέον παραστατικό τρόπο το πώς το κρατικό-εταιρικό έγκλημα πραγματώνεται τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς στη σύγχρονη εποχή όπου, παρά τη γνώση για την υπόστασή του μέσα από την επιστημονική μελέτη του, εξακολουθεί να επιβιώνει και να μεταβάλλεται, όπως ακριβώς και το -σε πολλά σημεία ταυτιζόμενο με αυτό- οργανωμένο έγκλημα, η δε σύμπραξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα που βρίσκεται στον πυρήνα του καθίσταται το ιερό δισκοπότηρο της ανάπτυξης της σύγχρονης κοινωνίας.

1. Εννοιολογική ερμηνεία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

1.1 Ορισμός

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα (state-corporate crime) εισήχθη σαν εγκληματολογικός όρος από τον William Chambliss που υποστήριξε την ουσιαστική ταύτιση του οργανωμένου και του κρατικού εγκλήματος, καθώς και του εγκλήματος του λευκού κολάρου¹. Μία πρώτη προσπάθεια για τον ορισμό του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος πραγματοποιήθηκε το 1990 από τους Ronald Kramer και Raymond Michalowski και επαναδιατυπώθηκε λίγα χρόνια αργότερα από τους Ronald Kramer και David Kauzlarich². Σύμφωνα με τον ορισμό του, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αφορά σε «παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις που παράγονται από μία αμοιβαία ενδυναμωμένη αλληλεπίδραση ανάμεσα σε πολιτικές και/ή πρακτικές κατά την επιδίωξη των στόχων ενός ή περισσότερων θεσμών πολιτικής διακυβέρνησης και πολιτικών και/ή πρακτικών κατά την επιδίωξη των στόχων ενός ή περισσότερων θεσμών οικονομικής παραγωγής και διανομής»³. Εν ολίγοις, το κρατικό-εταιρικό (ή επιχειρηματικό) έγκλημα περιγράφει τις περιπτώσεις αυτές που η συνεργασία των επιχειρήσεων με το κράτος προκαλεί κοινωνική βλάβη που πηγάζει μέσα από το σύστημα με το οποίο διανέμεται ο δημόσιος πλούτος⁴.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βασίζεται ακριβώς και στην παραδοχή ότι με όρους καπιταλισμού, η κρατική οντότητα δεν μπορεί να λειτουργήσει δίχως τις υπηρεσίες και τα αγαθά που παρέχει ο ιδιωτικός-επιχειρηματικός τομέας, ο δε τελευταίος δεν μπορεί να είναι βιώσιμος και να αναπτυχθεί χωρίς παροχές και διευκολύνσεις στο έργο του από το κράτος⁵. Σε μία δεύτερη ανάγνωση, ο όρος αποτυπώνει την άποψη πως όσο και να πασχίζουν τα φιλελεύθερα δημοκρατικά καθεστώτα να αποδείξουν ότι η πολιτική και η οικονομική ζωή είναι διαφορετικά πράγματα που δεν αλληλοεπηρεάζονται -ή τουλάχιστον δεν θα έπρεπε-

---

¹ Σοφία Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017), σ. 134.

² Στράτος Γεωργούλας, «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 41-62, σε σ. 49.

³ Raymond J. Michalowski & Ronald C. Kramer, «State-Corporate Crime and Criminological Inquiry», στο H. N. Pontell, & G. Geis (Επιμ.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Springer, Boston, MA 2007), σ 200-219, σε σ. 209.

⁴ Βιδάλη, ό.π., σ. 130.

⁵ Γεωργούλας, ό.π., σ. 48.

και πως η πρώτη εξασφαλίζει την πολυπόθητη ισότητα μεταξύ των κοινωνιών, εντούτοις πρόκειται για δύο έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους, αλληλεξαρτώμενες και αλληλοϋποστηριζόμενες, επιβεβαιώνοντας πως η εξουσία και το χρήμα πάντα ταυτίζονται⁶.

Η εισαγωγή του όρου στον επιστημονικό λόγο ήρθε να τονίσει τον εγκληματογόνο χαρακτήρα της αλληλεπίδρασης μεταξύ κράτους-επιχειρήσεων που προηγουμένως αντιμετωπιζόταν μονοδιάστατα και εντασσόταν είτε στις περιπτώσεις του κρατικού είτε του επιχειρηματικού εγκλήματος⁷.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βασίζεται σε σχέση αλληλεξάρτησης, μία σχέση συμβίωσης, όπως εύστοχα μίλησε αρχικά για αυτή ο William Chambliss, μεταξύ της πολιτικής εξουσίας, της γραφειοκρατίας και της διαφθοράς με τον επιχειρηματικό κόσμο και το οργανωμένο έγκλημα⁸. Το αντικείμενο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος μπορεί να μην είναι κατά βάση παράνομο αλλά η διαδικασία με την οποία λαμβάνει χώρα, στο πλαίσιο των σχέσεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και οι τρόποι με τους οποίους αυτό πραγματώνεται είναι που το καθιστά εγκληματικό⁹. Η δε συμμετοχή του κράτους στην εξίσωση δίνει στο έγκλημα αυτό και την απαραίτητη δυναμική για να «ανθίσει», από τη στιγμή που η πολιτική εξουσία διαθέτει τα μέσα νομοθέτησης, καθορίζοντας εν τοις πράγμασι τί θεωρείται εγκληματικό και τί όχι για την κοινωνία¹⁰. Μέσω της νομοθέτησης ή και της εκτελεστικής εξουσίας, όπως αυτή εκφράζεται στο δημόσιο τομέα το κράτος καθίσταται απαραίτητος εταίρος για την επίτευξη των στόχων των επιχειρηματικών ελίτ, ενώ η οικονομική ευμάρεια των τελευταίων δίνει την κίνηση στον τροχό της διαφθοράς για την παραγωγή ακόμα περισσότερου πλούτου και ισχύος για αμφοτέρωτα τα μέρη¹¹.

1.2 Η θεωρητική βάση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

---

⁶ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 201.

⁷ Γεωργούλας, ό.π., σ. 47.

⁸ Βίκυ Βασιλαντωνοπούλου, *«Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα* (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014), σ. 129.

⁹ Βιδάλη, ό.π., σ. 142.

¹⁰ William Chambliss, «On The Symbiosis Between Criminal Law and Criminal Behavior» (2004) 42/2 Criminology, σ. 241-252, σε σ. 244.

¹¹ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 128.

1.2.1 Οι θεωρητικοί άξονες και η παγκόσμια διάσταση

Η θεωρία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος βασίζεται σε τρεις άξονες, τον ατομικό, τον θεσμικό και τον πολιτικοοικονομικό¹². Οι άξονες αυτοί φανερώσουν και τις διαστάσεις όπου το έγκλημα αυτό συντελείται. Κάθε άξονας βασίζεται με τη σειρά του σε επιμέρους θεωρήσεις. Έτσι, στο πλαίσιο του ατομικού, εδράζει η θεωρία του Sutherland περί διαφορικής συναναστροφής, σύμφωνα με την οποία η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα μάθησης μέσα στο περιβάλλον όπου ένα άτομο βρίσκεται και αλληλεπιδρά. Ως προς τον θεσμικό θεωρητικό άξονα, η οργανωσιακή θεωρία επεξηγεί το πώς η επίτευξη στόχων μέσα σε ένα θεσμό-φορέα είναι ακριβώς η αιτία αυτός να παραβεί τους κανόνες. Τέλος, στο πολιτικοοικονομικό σκέλος, η θεωρία της ανομίας μας βοηθά να καταλάβουμε ότι η εγκληματογένεση μέσα στη λειτουργία ενός οργανισμού ή μίας επιχείρησης, σχετίζεται με το κατά πόσο τα διατιθέμενα μέσα υλοποίησης των στόχων επαρκούν για αυτό ακριβώς το σκοπό. Μέσα σε ένα σύστημα καπιταλισμού όπου δομικά οδηγεί στην δυσαναλογία μεταξύ μέσων και στόχων, είναι επόμενο να παραχθεί το έγκλημα¹³.

Κατά μία ακόμη άποψη, η θεωρία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος πρέπει να αντανακλά και την παγκόσμια κοινωνικοοικονομική κατάσταση, όπου οι δυνάμεις που το προκαλούν ξεφεύγουν από τα στενά όρια ενός μόνο κράτους ή ακόμα και περισσότερων κρατών. Το έγκλημα αυτό έχει παγκόσμιο χαρακτήρα που αποτυπώνεται ακριβώς στην παραδοχή ότι τα σύγχρονα κράτη εξαρτώνται ολοένα και περισσότερο από υπερεθνικούς οργανισμούς, σε σημείο τέτοιο, ώστε τελικά να χάνουν μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας, να γίνονται υποχείρια των οργανισμών αυτών, και να φέρνουν εν τέλει τους πολίτες τους σε δυσμενή θέση, αλλοιώνοντας παράλληλα τις δημοκρατικές αξίες που υποτίθεται πως υπηρετούν¹⁴. Ακόμη, από τη στιγμή που η οικονομία ξεφεύγει από τα στενά όρια του κράτους και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις μετατρέπονται στη νόρμα που διαφεντεύει τον κόσμο, η δράση των τελευταίων ξεφεύγει του ελέγχου και των ρυθμίσεων της αγοράς, όπως εφαρμόζονται από ένα και μόνο κράτος και τους γενικότερους φορείς κοινωνικού ελέγχου¹⁵.

---

¹² Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 207.

¹³ Γεωργούλας, ό.π., σ. 49.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 51.

¹⁵ David O. Friedrichs, «White-Collar Crime in a Postmodern, Globalized World», στο H. N. Pontell, & G. Geis (Επιμ.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Springer, Boston, MA 2007), σ. 163-184, σε σ. 164.

1.2.2 Η ερμηνεία του φαινομένου με τα εργαλεία της Κριτικής Εγκληματολογίας και ο ρόλος της διαφθοράς

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, ωστόσο, έχει καταβολές και από την κριτική εγκληματολογική θεωρία, η οποία καταδεικνύει ότι τα εγκλήματα των ισχυρών είτε αυτοί είναι πολιτικοί είτε επιχειρηματίες είτε ομάδες και δομές αποτελούμενες από τους δύο πρώτους, παράγουν βλάβες στον κοινωνικό ιστό και ξεπερνούν τις επίσημα χαρακτηριζόμενες ως παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, δηλαδή δεν τυποποιούνται στον ποινικό νόμο και συνεπώς μένουν ατιμώρητες¹⁶.

Με βάση τις κριτικές εγκληματολογικές θεωρήσεις, χάρη στο μηχανισμό ποινικής καταστολής αλλά και τη νομοθέτηση, η κρατική μηχανή καθίσταται σημαντικός πόλος εγκληματογένεσης, βάλλοντας έτσι κατά της κοινωνικής δικαιοσύνης¹⁷. Το δε οργανωμένο έγκλημα αποτελεί συγγενή χώρο των εγκλημάτων των «ισχυρών» -κατ' επέκταση και του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, με την ειδοποιό διαφορά ότι οι δράστες των τελευταίων εάν δεν μείνουν ατιμώρητοι, στην καλύτερη περίπτωση τυγχάνουν μίας ήπιας ποινικής αντιμετώπισης που συνήθως μεταφράζεται σε κυρώσεις διοικητικού χαρακτήρα, λόγω ακριβώς της ισχύος που έχουν, καίτοι οι αθέμιτες συμπεριφορές τους έχουν τις περισσότερες φορές ακόμα πιο δυσμενείς συνέπειες. Τα μέσα και οι μηχανισμοί ελέγχου τείνουν να αδρανοποιούνται στις περιπτώσεις αυτές¹⁸.

Δομικό παράγοντα του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος αποτελεί η διαφθορά. Αυτή παίζει σημαίνοντα ρόλο στην παραγωγή και τη δράση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, καθώς μπορεί να επηρεάσει και να καθορίσει τους οργανωσιακούς στόχους μίας επιχείρησης με βάση τις πολιτικές και τους κανόνες που υλοποιεί ο κρατικός μηχανισμός¹⁹. Ο τελευταίος καθίσταται και αυτός δεκτικός σε πρακτικές διαπλοκής μέσα στο οργανωσιακό πλαίσιο που και ο ίδιος λειτουργεί. Σε ατομικό δε επίπεδο, οι δράστες των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων προσφεύγουν σε αυτό λόγω των ευκαιριών που τους παρουσιάζονται, χάρη

---

¹⁶ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 118.

¹⁷ Νικόλαος Κ. Κουλούρης, «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 15-39, σε σ. 33.

¹⁸ Ουίλιαμ Αλοσκόφης, «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 87-109, σε σ. 89.

¹⁹ Penny Green & Tony Ward, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (Pluto Press, London - Sterling, Virginia 2004), σ. 16.

στην επαγγελματική τους θέση, για εύκολο και γρήγορο πλουτισμό αλλά και δύναμη. Έχουν προσβάσεις στους κύκλους των ισχυρών, αναπτύσσουν περαιτέρω φιλίες ή συμμαχίες, ενώ και οι οικογενειακές σχέσεις τους αποδεικνύονται ιδιαίτερα χρήσιμες. Για αυτό και η θεωρία του Sutherland περί διαφορικής συναναστροφής μας βοηθά να κατανοήσουμε τις δομικές ευκαιρίες, εξαιτίας των οποίων, νομοταγείς κατά τα άλλα επιχειρηματίες και πολιτικοί καταχράζονται την εξουσία που διαθέτουν, πολιτική και οικονομική κατά περίπτωση²⁰.

1.3 Επιμέρους διακρίσεις του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα διακρίνεται σε δύο βασικές υποκατηγορίες. Η πρώτη αφορά στις περιπτώσεις που οι ίδιες οι κυβερνητικές δομές υποκινούν τις παραβατικές συμπεριφορές των εταιριών με τις οποίες βρίσκονται σε σύμπραξη. Τις ενθαρρύνουν δε προς αυτή την κατεύθυνση είτε μέσω απευθείας καθοδήγησης είτε μέσω της επιδεικνυόμενης ανοχής προς τις εγκληματογόνες πρακτικές τους²¹. Η εν λόγω κατηγορία περιγράφεται στην ξένη βιβλιογραφία με τον όρο «state-initiated corporate crime»²².

Η δεύτερη κατηγορία περιγράφεται με το όρο «state-facilitated corporate crime» για να αναφερθεί στα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα, όπου η κρατική οντότητα παρέχει διευκόλυνση στις εταιρίες να παρανομήσουν, καθώς ή οι τελικοί στόχοι και των δύο ταυτίζονται ή τελείται μεταξύ τους συμπαιγνία που δεν θα καρποφορήσει τα επιθυμητά για τα δύο μέρη αποτελέσματα εάν εφαρμοστεί επιθετικά η κείμενη νομοθεσία²³. Συνεπώς, το κράτος μεριμνά ώστε τα μέσα επίσημου κοινωνικού ελέγχου να αδρανήσουν σε αυτές τις περιπτώσεις.

Παρατηρείται ότι η διαφοροποίηση των δύο υποκατηγοριών κρατικού-εταιρικού εγκλήματος έχει να κάνει με το ρόλο του κράτους στην εξίσωση. Αυτός είναι ο ισχυρός πόλος της εγκληματογόνου δράσης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος που διαμορφώνει

---

²⁰ Βιδάλη, ό.π., σ. 144.

²¹ Γεωργούλας, ό.π., σ. 48.

²² Στέλλα Αγγελή, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Έ. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, & Π. Σχίζας (Επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής* (Παπαζήση, Αθήνα 2018), σ. 125-141, σε σ. 134.

²³ Στο ίδιο, σ. 134.

το πεδίο για τη δράση του, ειδικά από τη στιγμή που μπορεί να προβαίνει σε πράξεις και παραλείψεις που εάν τις έπραττε οποιοσδήποτε τρίτος θα χαρακτηρίζονταν ως εγκλήματα²⁴. Η πλευρά των επιχειρήσεων σε αυτές τις περιπτώσεις έχει περισσότερο εκτελεστικό ρόλο, με τα κέρδη ωστόσο να τα λαμβάνουν αμφότερα τα μέλη. Έτσι, στην περίπτωση που το κράτος ενθαρρύνει την απόκλιση έχει ενεργητικό ρόλο, ενώ στην περίπτωση της διευκόλυνσης έχει παθητικό²⁵.

1.4 Η προκληθείσα κοινωνική βλάβη

1.4.1 Η σημασία των επιβλαβών συνεπειών του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα περιλαμβάνει διαπροσωπικά εγκλήματα. Αυτά δεν στρέφονται μόνο ενάντια σε έναν άνθρωπο ή μία μικρή μερίδα του πληθυσμού. Αφορούν μεγαλύτερες πληθυσμιακές και κοινωνικές ομάδες, η δε βλάβη που τους προκαλείται είναι τεράστια και πολλές φορές ανυπολόγιστη. Είναι εντυπωσιακός ο τρόπος με τον οποίο αυτοί που έχουν τα ηνία της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας μπορούν να προκαλέσουν τόσο πόνο με μία μόνο απόφαση. Η προκαλούμενη ζημία επηρεάζει αρνητικά τις ζωές πολλών ανθρώπων και μπορεί να οδηγήσει ακόμα και στην ασθένεια ή στο θάνατο²⁶. Πέραν όλων των ανωτέρω, η επίπτωσή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι είναι πολύ ευρύτερη και αυτό γιατί βλάπτουν τον πυρήνα του κράτους δικαίου.

Η διαφθορά αποτελεί «αιχμή του δόρατος» για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, από τη στιγμή που ο αθέμιτος πλουτισμός αποτελεί κατ' εξοχήν αντικείμενό της πρώτης. Έχει μάλιστα πολλές εκφάνσεις και δεν περιορίζεται σε πράξεις δωροδοκίας αλλά και σε διαφορετικές, όπως είναι η απιστία ή κατάχρηση εξουσίας και πολλές άλλες που λαμβάνουν συνήθως χώρα μέσα μέσα στους κόλπους δημοσίων φορέων²⁷. Αλλά και τα εγκλήματα της πολιτικής εξουσίας, έτσι κι αλλιώς βλάπτουν το σύνολο της κοινωνίας, υπό την έννοια της διάβρωσης

---

²⁴ Green & Ward, ό.π., σ. 3.

²⁵ Γεωργούλας, ό.π., σ. 48.

²⁶ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 203.

²⁷ Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από τη διεθνή κοινότητα και την Ε.Ε. - Επιδράσεις στην εθνική έννομη τάξη», στο Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.), *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014), σ. 679-744, σε σ. 696-697.

των δημοκρατικών θεσμών και του πολιτεύματος εν γένει, της μη χρηστής δημόσιας διοίκησης, της καταπάτησης θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και της υπονόμευσης της εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στους κρατικούς θεσμούς, καθώς και της διάρρηξης της μεταξύ τους σχέσης που αποτελεί θεμέλιο λίθο για την κοινωνική ευημερία και πρόοδο²⁸.

Με τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα όλες οι παραπάνω εγκληματογόνες δυνάμεις ενισχύονται και το εγκληματικό πεδίο διευρύνεται ακόμα περισσότερο. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και το γεγονός ότι τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα, αντιπροσωπεύοντας εκείνες τις παθογόνες δυνάμεις της σύμπραξης του κράτους με τις επιχειρήσεις, αποκτούν διεθνή χαρακτήρα ούτως ή άλλως, όταν στο σκέλος των επιχειρήσεων βρίσκονται πολυεθνικές εταιρείες²⁹. Οι δε ισχυροί δεσμοί των εγκλημάτων αυτών με το κράτος οδηγεί πρακτικά σε ατιμωρησία των δραστών τους.

1.4.2 Οι επιπτώσεις της ατιμωρησίας και της αποδοχής του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Η ατιμωρησία των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αδυναμία -δομική ή μη- των επίσημων και ανεπίσημων μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου να τα ανακαλύψουν ή να τα διώξουν νομικά και ηθικά. Με τον τρόπο αυτό η ίδια η αντιμετώπιση του φαινομένου και δη η επίσημη καταλήγει να αποτελεί ενδογενές χαρακτηριστικό του και όχι απλά μία πτυχή του προβλήματος³⁰. Εφόσον, όμως ηθικά δεν αναγνωρίζονται ως εγκλήματα είναι λογικό τα όρια ανοχής απέναντί τους να γίνονται ελαστικότερα και στο τέλος να εξαλείφονται. Την ίδια στιγμή, η αυστηρότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος εξαντλείται σε έτερα είδη εγκλημάτων, από τα οποία οι προκληθείσες βλάβες μπορεί να είναι ηπιότερες. Σε κάθε περίπτωση, η εξουσία των ισχυρών να διαμορφώνουν την αρχιτεκτονική του συστήματος ποινικής καταστολής είναι αυτή που κάνει τη διαφορά, ώστε ακόμη και πιο επιβλαβείς πράξεις των τελευταίων να αντιμετωπίζονται με ευνοϊκή μεταχείριση³¹.

---

²⁸ Διονύσιος Σπινέλλης, «Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία (ή εγκληματικότητα του «ψηλού καπέλου»)» (2013) 1 *Ποινικά Χρονικά*, σ. 4-13, σε σ. 6.

²⁹ Friedrichs, ό.π., σ. 165.

³⁰ Γεωργούλας, ό.π., σ. 45-46.

³¹ Αθανάσιος Χουλιάρης, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ. 63-85, σε σ. 66.

Στην αποδοχή των εγκλημάτων με τη συμμετοχή του κράτους και, κατ' αναλογική εφαρμογή, του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, σημαντικό ρόλο παίζει ο εξουσιαστικός παράγοντας, η ηγεμονία. Η τελευταία παίζει σημαντικό ρόλο στο ποιες αντιλήψεις που εξυπηρετούν τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά της καθίστανται αποδεκτές από την κοινωνία, στο πλαίσιο ενός «κοινωνικού συμβολαίου». Στο τέλος, η υιοθέτηση των αντιλήψεων αυτών καθιστά τους σκοπούς που τις αντιπροσωπεύουν κυρίαρχους και δημιουργείται η εντύπωση ότι αντιπροσωπεύουν ολόκληρη την κοινωνία, υποτάσσοντας έτσι τα «θέλω» των κατώτερων κοινωνικών τάξεων προκειμένου για την εκπλήρωσή τους³².

1.5 Η θεατότητα του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Ένας από τους λόγους που το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν είναι ευρέως γνωστό και αποδεκτό ως τέτοιο είναι το γεγονός ότι τα αποτελέσματά του δεν είναι άμεσα εμφανή. Εξάλλου, στην κοινωνική συνείδηση, ένα έγκλημα προκαλούμενο από αθέμιτες εταιρικές πρακτικές για να εξισωθεί με τα κοινά εγκλήματα ως προς την απαξία τους, συνήθως σχετίζεται με επί σκοπώ προκαλούμενη βλάβη ή θάνατο. Αυτό για να συμβεί, ωστόσο, προϋποθέτει την απόφαση για την τέλεσή του από μεμονωμένα άτομα. Οπότε, ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, το έγκλημα παίρνει το μανδύα του κοινού εγκλήματος, ορμώμενου από ατομικές αποφάσεις³³.

Ο ρόλος του κράτους είναι απολύτως απαραίτητος για να πέσει σκοτάδι στη δράση των εταιριών και να μην ασκηθεί αποτελεσματικός έλεγχος για τις πρακτικές τους³⁴. Ταυτόχρονα, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εμπεριέχει τη διαφθορά ως συστατικό του στοιχείο και η τελευταία θυματοποιεί ανθρώπους έμμεσα και χωρίς καν οι ίδιοι να το αντιληφθούν³⁵. Η συσκότιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος είναι αυτόματα γεγονός.

Περαιτέρω ως προς τα θύματα, όπως συμβαίνει με το οργανωμένο έγκλημα, έτσι και στην περίπτωση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, οι παθόντες επιλέγουν να μη μιλήσουν για

---

³² Green & Ward, ό.π., σ. 3-4.

³³ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 205.

³⁴ Μαργαρίτα Γασπαρινάτου, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ. 157-183, σε σ. 163.

³⁵ Green & Ward, ό.π., σ. 11.

την εμπειρία τους, συνήθως διότι αντιλαμβάνονται ότι ο θύτης έχει πολλή μεγαλύτερη δύναμη από τους ίδιους, ακόμη και από παράγοντες της ίδιας της πολιτείας. Επίσης, ορισμένες φορές βλέπουν τον θύτη ως τον ηγεμόνα τους, μέσω του οποίου θα έχουν πρόσβαση σε ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης, καθώς και αγαθά που διαφορετικά δεν θα είχαν³⁶. Με τον τρόπο αυτό, ωστόσο, εξορθολογίζουν στη συνείδηση τη δική τους και, εν συνεχεία, μίας μεγαλύτερης ομάδας ανθρώπων, τις βλάβες που προκαλεί το κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Εξάλλου, όπως διδάσκει και η θεωρία της διαφορικής συναναστροφής, στοιχεία της οποίας περιέχει η θεωρία περί κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, το έγκλημα είναι μεν αποτέλεσμα σύγκρουσης μεταξύ διάφορων κοινωνικών ομάδων στον αγώνα για να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντα της μίας έναντι της άλλης μέσω του νόμου, όμως η σύγκρουση για να πάψει να υφίσταται δεν προϋποθέτει την επιβολή αλλά τη σύναψη συναίνεσης, συγκερασμού και ομογενοποίησης των επιμέρους συμφερόντων³⁷. Είναι πρόδηλο, βέβαια, ότι ο πραγματικός ωφελούμενος από την όποια συμφωνία δεν είναι άλλος από αυτόν που θέτει τους όρους της όποιας συνεργασίας, δηλαδή αυτός που έχει την εξουσία.

Τέλος, η αποσιώπηση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων και η απαξία τους στην πράξη από το ίδιο το σύστημα κρατικής εξουσίας αποτυπώνεται στο γεγονός ότι συνήθως αποκαλούνται ως «κανονιστικές παραβιάσεις» και όχι ως εγκλήματα. Ο χαρακτηρισμός εννοείται πως συνοδεύεται με ελαφρότερη του δέοντος ποινική μεταχείριση. Με τον τρόπο αυτό, το αίσθημα ανομίας ενδυναμώνεται και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βρίσκει καθαρό πεδίο να συνεχίσει τη ζημιογόνο για την κοινωνία δράση του³⁸.

---

³⁶ Vincenzo Ruggiero, «Introduction: The organization of crime», στο P. Gounev, & V. Ruggiero (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal partnerships* (Routledge, London and New York 2012), σ. 3-14, σε σ. 6.

³⁷ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 62.

³⁸ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 202.

2. Σύγκλιση και απόκλιση της έννοιας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος με έτερα συναφή εγκλήματα

2.1 Η σχέση κρατικού-εταιρικού και κρατικού εγκλήματος

Το κρατικό έγκλημα αναλύθηκε σχολαστικά από τον πρωτοπόρο στον τομέα αυτό William Chambliss, ο οποίος εξετάζοντας το οργανωμένο έγκλημα, έβαλε στην εξίσωση τις πολιτικές ελίτ, τους επιχειρηματίες, τους επικεφαλής διαφόρων ενώσεων και αξιωματούχους επιβολής του νόμου, καθώς και τους χαλαρούς δεσμούς όλων των παραπάνω, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται η παραγωγή και η διανομή παρανόμων υπηρεσιών και αγαθών³⁹. Το κρατικό έγκλημα είναι οργανωμένο έγκλημα και έτσι πρέπει να αντιμετωπίζεται και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα.

Το κρατικό έγκλημα πηγάζει ακριβώς από τις ίδιες τις κρατικές δομές και τον τρόπο λειτουργίας τους, σύμφωνα και με τον ορισμό που έδωσε ο W. Chambliss⁴⁰. Έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά με το οργανωσιακό έγκλημα αλλά το γεγονός ότι προκαλούνται από το κράτος είναι αυτό που τις διαφοροποιεί. Εάν η διαφθορά ως φαινόμενο ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της κατάχρησης της δημόσιας εξουσίας προς ιδίον όφελος, τότε το κρατικό έγκλημα μπορεί να οριστεί ως πράξεις που συνιστούν διαφθορά κατά την άσκηση δημόσιας υπηρεσίας που προκαλείται είτε στο πλαίσιο επίτευξης των στόχων της υπηρεσίας αυτής είτε από την ανοχή που επιδεικνύει η υπηρεσία σε ορισμένες συμπεριφορές για οργανωσιακούς λόγους⁴¹.

Η κατάχρηση εξουσίας που σχετίζεται με το κρατικό έγκλημα, ασκείται από τα άτομα που έχουν θεσμικές θέσεις και επηρεάζουν τη νομοθέτηση ή την εφαρμογή των νόμων με στόχο το προσωπικό οικονομικό ή πολιτικό όφελος. Μία σειρά από πράξεις διαφθοράς όπως η δωροληψία, η αδιαφάνεια στη χρηματοδότηση των πολιτικών σχηματισμών, η αθέμιτη επιρροή από παράκεντρα εξουσίας, η εξαγορά ψήφου και η εκλογική νοθεία, η ατιμωρησία του πολιτικού κόσμου για έκνομες ενέργειές του είναι μόνο μερικές από τις περιπτώσεις όπου μπορούμε να μιλάμε για πολιτική διαφθορά και κατ' επέκταση για κρατικό έγκλημα⁴².

---

³⁹ Green & Ward, ό.π., σ. 87-88.

⁴⁰ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 208.

⁴¹ Green & Ward, ό.π., σ. 11.

⁴² Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 163.

Συμπεραίνουμε ότι υπάρχουν αρκετές ομοιότητες μεταξύ κρατικού εγκλήματος και κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Τις περισσότερες φορές οι στόχοι του κρατικού αλλά και του οργανωμένου εγκλήματος ταυτίζονται με αυτούς των νόμιμων επιχειρήσεων. Και στις δύο περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με παράγωγα του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής, όπου προσπαθούν να ελαχιστοποιήσουν το οικονομικό ρίσκο και να αυξήσουν τα περιθώρια κέρδους⁴³. Η χαμηλή ποινική απαξία που επιφυλάσσουν οι διώκτες τους είναι επίσης κοινό χαρακτηριστικό. Όταν η ίδια η κρατική οντότητα έχει την εξουσία να νομοθετεί, είναι προφανές ότι θα ανακηρυχθεί σε εγκληματία μόνο στην περίπτωση που αυτοκαταγγέλεται ως παραβαίνουσα τους νόμους που η ίδια έχει θεσπίσει⁴⁴.

Σε κάθε περίπτωση, το κρατικό έγκλημα μπορεί να είναι και κρατικό-εταιρικό έγκλημα, εφόσον οι αποκλίνουσες συμπεριφορές εκ μέρους των κρατικών φορέων και θεσμών σχετίζονται με επιχειρηματικές δράσεις στο πλαίσιο σύμπραξης δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Δεν μπορεί όμως να ειπωθεί ότι ισχύει και το αντίθετο. Η ύπαρξη και η δράση των επιχειρήσεων είναι απαραίτητη συνθήκη στη θεώρηση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Ειδικά, έχουμε να κάνουμε για αθέμιτες συμπεριφορές που εκδηλώνονται αποκλειστικά από κρατικούς λειτουργούς στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους.

2.2 Το οργανωσιακό έγκλημα η σύγκριση με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα

Το οργανωσιακό έγκλημα αποτελεί συνάρτηση της πίεσης για την επίτευξη στόχων, την αντίληψη που υπάρχει σχετικά με τα μέσα που είναι διαθέσιμα για την σύννομη πραγματοποίησή τους αλλά και την αντίληψη σχετικά με το βαθμό παρουσίας αλλά και δύναμης που έχουν οι επίσημοι φορείς κοινωνικού ελέγχου⁴⁵.

Ειδικότερα, το οργανωσιακό έγκλημα τελείται σε ένα πλαίσιο μίας επιχειρηματικής δομής ή ενός θεσμού και έχει τη βάση του ακριβώς στην πίεση που το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα δημιουργεί, προκειμένου για την επίτευξη των οργανωσιακών στόχων. Οι στόχοι αυτοί συνήθως έχουν να κάνουν με το κέρδος αλλά και με την επιρροή στον τομέα

---

⁴³ Green & Ward, ό.π., σ. 89.

⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 1.

⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 6.

δραστηριότητας μίας επιχείρησης. Τα ανωτέρω, σε συνδυασμό με τη διαθεσιμότητα ή μη των πόρων για την επίτευξη των οργανωσιακών στόχων, την ευκολία πρόσβασης και την ελκυστικότητα των αθέμιτων μέσων για την πραγματοποίησή τους αλλά και η αντίληψη περί μη αποτελεσματικού κοινωνικού ελέγχου, αποτελούν τις γενεσιουργούς αιτίες του εγκλήματος αυτού⁴⁶. Εξειδικεύοντας τον ορισμό του οργανωσιακού εγκλήματος, όταν αυτό λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα πλαίσιο επίτευξης εταιρικών στόχων και κατά την επιχειρηματική δραστηριότητα νομικών προσώπων έχουμε να κάνουμε σύμφωνα με τον Richard Quinney με εταιρικό έγκλημα (corporate crime)⁴⁷.

Αν και μοιάζει πολύ στη θεωρητική του βάση με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, γίνεται προφανές ότι το τελευταίο είναι ευρύτερο. Και αυτό γιατί δεν εκμεταλλεύεται απλά τις ευπάθειες του συστήματος εξουσίας αλλά το κάνει κομμάτι του. Το οργανωσιακό έγκλημα δεν εκφράζει τη συμβιωτική σχέση νομιμότητας και παρανομίας με τον τρόπο που το πραγματώνει το κρατικό-εταιρικό έγκλημα.

Εξάλλου, και το κρατικό έγκλημα σχετίζεται με την οργανωσιακή απόκλιση στις δομές του κράτους, οι οποίες έχουν λειτουργίες όμοιες με των επιχειρήσεων, και η οποία συνεπάγεται μεταξύ άλλων και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴⁸. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα έρχεται να συνδυάσει στοιχεία τόσο από το κρατικό όσο και το οργανωσιακό έγκλημα, με τις εγκληματογόνες δυνάμεις που πηγάζουν από αυτό να είναι ακόμα ισχυρότερες.

2.3 Η ευρύτερη έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου

2.3.1 Τα χαρακτηριστικά του εγκλήματος του λευκού κολάρου

Όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η θεωρία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος αποτελεί συνισταμένη μεταξύ άλλων και της θεωρίας του Sutherland περί διαφορικής συναναστροφής. Η τελευταία επεξήγησε το ότι το έγκλημα δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο των κατώτερων κοινωνικών τάξεων αλλά και των ισχυρών, οι οποίοι

---

⁴⁶ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 210.

⁴⁷ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 136.

⁴⁸ Green & Ward, ό.π., σ. 2.

μάλιστα το διαπράττουν επωφελούμενοι ακριβώς την κοινωνικοπολιτική και επαγγελματική τους κατάσταση, εντός της οποίας κιόλας δρουν. Τα εν λόγω εγκλήματα έγιναν γνωστά ως εγκλήματα του λευκού περιλαίμιου ή κολάρου⁴⁹.

Τα εγκλήματα του λευκού κολάρου χαρακτηρίζονται για το ότι συμβαίνουν στο πλαίσιο μίας νόμιμης δραστηριότητας, αποσκοπούν στο κέρδος ή/και την επαγγελματική καταξίωση, ενώ για την τέλεσή τους δεν απαιτείται ούτε άμεση ούτε εσκεμμένη βία⁵⁰. Επιπρόσθετα, οι δράστες των εγκλημάτων του λευκού κολάρου είναι άτομα που χαίρουν σεβασμού και ευρύτερης αποδοχής λόγω ακριβώς της κοινωνικής τους θέσης οι δε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές τους στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων τους προκαλούν σημαντικές και πολύπλευρες κοινωνικές βλάβες, ακόμα και αν δεν τυποποιούνται με νόμο. Συνεπώς, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου αποτελούν μία ευρύτερη κατηγορία εγκλημάτων που δεν αφορά μόνο σε οικονομικά εγκλήματα⁵¹. Το ίδιο ισχύει και για τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα. Δεν είναι εγκλήματα μόνο με οικονομική διάσταση αλλά ευρύτερη, σε κάθε περίπτωση όμως αποτελούν υποκατηγορία των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, καθώς είναι απαύγασμα και άλλων στοιχείων, ατομικών και οργανωσιακών.

2.3.2 Τα κοινά στοιχεία και οι διαφορές με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα

Από τη θεωρητική βάση του εγκλήματος του λευκού κολάρου συμπεραίνεται ότι οι ομοιότητες με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι εμφανείς. Είναι προφανές ότι στα εν λόγω εγκλήματα ο οργανισμός ή η δομή εντός των οποίων τελούνται παίζει σημαντικότατο ρόλο στην κατανόησή τους⁵². Το έγκλημα του λευκού κολάρου φαινομενικά ταυτίζεται με το οικονομικό έγκλημα, από τη στιγμή ειδικά που στο βάθος της εγκληματικής σκέψης του δράστη και στις δύο περιπτώσεις βρίσκεται η αποκόμιση κέρδους μέσω αθέμιτων οικονομικών συναλλαγών και δραστηριοτήτων. Επιπλέον, οι επιπτώσεις τους δεν αφορούν σε μεμονωμένα άτομα αλλά είναι ευρύτερες και επηρεάζουν αρνητικά τη ζωή μεγάλης μερίδας της κοινωνίας. Συνεπώς, σε επίπεδο τουλάχιστον εγκληματολογικής ανάλυσης, η σημασία τους για την κοινωνία καθορίζεται στο πλαίσιο της βλάβης που της προκαλούν⁵³.

⁴⁹ Σοφία Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013), σ. 120.

⁵⁰ Σοφία Βιδάλη, *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα...*, σ. 133.

⁵¹ Αγγελική Γ. Πιτσελά, *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος* (Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010), σ. 93.

⁵² Γεωργούλας, ό.π., σ. 41.

⁵³ Βιδάλη, ό.π., 130.

Ακόμα ένα κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι οι εγκληματίες του λευκού κολάρου είναι συνήθως επιφανείς άνθρωποι που φαινομενικά ακολουθούν τις επίσημες συμπεριφορικές νόρμες αλλά στην ουσία παρεκκλίνουν αυτών στο πλαίσιο των επιχειρηματικών πρακτικών, οι οποίες μάλιστα θεωρούνται κοινές, καθώς ακολουθούνται ευρέως μέσα στο περιβάλλον που ζουν και δραστηριοποιούνται⁵⁴. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δρα και αυτό σε ένα πλαίσιο συνήθων επιχειρηματικών τακτικών που επισήμως καταδικάζονται αλλά ανεπίσημα επιδοκιμάζονται.

Σε επίπεδο αντιμετώπισης από το ποινικοκατασταλτικό σύστημα το έγκλημα του λευκού κολάρου και το κρατικό εταιρικό έγκλημα επίσης ταυτίζονται. Δεν είναι τυχαίο ότι το έγκλημα του λευκού κολάρου είναι σε έξαρση όταν οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες είναι αβέβαιες και οι σχέσεις μεταξύ ομάδων και δομών δοκιμάζονται. Η αδυναμία της πολιτείας να ανταποκριθεί στις προκλήσεις χαλαρώνει την κοινωνική αποδοκιμασία απέναντι σε αθέμιτες κατά τα λοιπά επιχειρηματικές πρακτικές και τείνει να τις νομιμοποιήσει⁵⁵.

Η διαφορά της έννοιας του εγκλήματος το λευκού κολάρου από αυτή του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος είναι ότι το πρώτο αναφέρεται και σε πράξεις που μπορούν να αποσκοπούν σε άμεσο ατομικό όφελος, ενώ το δεύτερο, όπως και το κρατικό έγκλημα, βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση και με την πραγμάτωση οργανωσιακών στόχων στους οποίους, τα μέλη του οργανισμού ή της επιχείρησης συνεργάζονται να επιτύχουν, ακόμα και εάν αυτοί δεν είναι οι θεσμοθετημένοι στόχοι που δημοσίως ο οργανισμός διατείνεται ότι έχει⁵⁶.

Όπως το κρατικό έγκλημα έτσι και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα έχει, επιπλέον, διεθνές και παγκόσμιο αντίκτυπο, ενώ το έγκλημα του λευκού κολάρου, ακόμα και όταν έχει πολιτική χροιά, έχει περισσότερο εγχώριο, αν όχι τοπικό, χαρακτήρα. Επιπρόσθετα, ως εγκλήματα της παγκοσμιοποίησης, τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα είναι περισσότερο αποτελέσματα αποφάσεων υψηλά ιστάμενων προσώπων είτε στην επιχειρηματική είτε την πολιτειακή σφαίρα, τα οποία επιδιώκουν συγκεκριμένα οφέλη ή τουλάχιστον να αποφύγουν τη ζημία μέσα στον οργανισμό που βρίσκονται. Αν και οι αποφάσεις τους δεν έχουν σκοπό να προκαλέσουν κοινωνική ή οικονομική βλάβη, εντούτοις οι επιπτώσεις τους ειδικά σε

---

⁵⁴ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 65.

⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 67.

⁵⁶ Green & Ward, ό.π., 5-6.

ευάλωτα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα είναι μεγάλες. Σε αντίθεση δε με το έγκλημα του λευκού κολάρου, δεν τείνουν να στοχεύουν ευθέως σε απόκτηση παράνομου κέρδους και σε εκδήλωση παράνομης δραστηριότητας⁵⁷.

2.4 Οι ομοιότητες και οι διαφορές με το οργανωμένο έγκλημα

2.4.1 Η θεωρητική βάση του οργανωμένου εγκλήματος

Το οργανωμένο έγκλημα ουσιαστικά δεν διαφέρει από την εκδήλωση μίας νόμιμης επιχειρηματικής δραστηριότητας, με τη διαφορά ότι λαμβάνει χώρα στο πεδίο της παράνομης οικονομίας. Ως εγκληματολογικός δε όρος αφορά σε συστηματική παρανομία που αναπτύσσεται μέσα στην κοινωνική σφαίρα, για διάφορους λόγους, με σκοπό το οικονομικό όφελος⁵⁸. Το σοβαρό οργανωμένο έγκλημα, όπως εύστοχα παρατηρεί και ο Chambliss, επωφελείται από τις εξελίξεις στο πεδίο της πολιτικής οικονομίας με τον ίδιο τρόπο που θα το έπραττε μία νόμιμη επιχείρηση⁵⁹. Ακόμα μία επιβεβαίωση ότι τα όρια μεταξύ νομίμου και παρανόμου είναι δυσδιάκριτα, καθώς και το ότι μία επιχείρηση κατά τα άλλα νόμιμη μπορεί κάλλιστα να μεταπηδήσει στο χώρο της παρανομίας.

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο και για το λόγο αυτό η δεν μπορεί να περιγράψει με έναν μόνο ορισμό⁶⁰. Κατά μία άποψη, πάντως, είναι εκεί για να καλύψει το κενό της μη διάθεσης αγαθών και υπηρεσιών από την επίσημη πολιτεία είτε επειδή η τελευταία δεν μπορεί να τα παρέχει είτε επειδή η τελευταία αρνείται την ίδια την ύπαρξη της ζήτησης για τις υπηρεσίες και τα αγαθά αυτά⁶¹. Το οργανωμένο έγκλημα δρα με όρους ρόλων, ενίοτε ιεραρχίας και παράνομης επιχείρησης⁶². Ταυτόχρονα, χάρη τον πραγματοπαγή και μη προσωποπαγή χαρακτήρα του, όχι μόνο προσαρμόζεται στο εκάστοτε κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, όπως κάνουν οι επιτυχημένες νόμιμες

---

⁵⁷ Friedrichs, ό.π., σ. 165.

⁵⁸ Βιδάλη, ό.π., σ. 132, 150.

⁵⁹ Green & Ward, ό.π., σ. 88.

⁶⁰ Μαίρη Μπόση & Ηλίας Βασιλειάδης, «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση», στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμ. Α', Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 1166-1193, σε σ. 1169.

⁶¹ Ruggiero, ό.π., σ. 5.

⁶² Στο ίδιο, σ. 6.

εταιρείες, αλλά λειτουργεί και αποκτά δομή όμοια με αυτές⁶³. Σημασία για τη λειτουργία του οργανωμένου εγκλήματος δεν έχουν τόσο τα άτομα που το διαπράττουν όσο το τι είναι αυτό που κάνουν, το αντικείμενο δηλαδή του εγκλήματος⁶⁴. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν διαφέρει σε τίποτα από το μοτίβο αυτό, καθώς αφορά στην εγκληματική δράση μέσα σε από κρατικούς οργανισμούς και επιχειρήσεις, με οργανόγραμμα, κανονισμούς λειτουργίας και στόχους που πρέπει να επιτευχθούν, ανεξαρτήτως του ποιοι βρίσκονται στις διάφορες θέσεις. Μόνο που οι στόχοι αυτοί δεν είναι απαραίτητα θεμιτοί και, εάν είναι, τότε τα διατιθέμενα μέσα για την επίτευξή τους χρησιμοποιούνται με τρόπο αθέμιτο.

2.4.2 Η βία ως λειτουργικό χαρακτηριστικό

Η βία είναι ένα γνώρισμα για το οποίο φημίζεται το οργανωμένο έγκλημα για να επιτύχει τους σκοπούς του. Ωστόσο, η εμπλοκή του οργανωμένου εγκλήματος σε νόμιμες οικονομικές δραστηριότητες και η σύναψη συμφωνιών με τον πολιτικό και οικονομικό κόσμο είναι τα στοιχεία που το βοηθούν στο μέγιστο να αυξήσει το κέρδος του, περνώντας μάλιστα απαρατήρητο κατά την άσκηση αυτής του της δραστηριότητας. Τότε είναι που η βία πλέον όχι μόνο δεν χρειάζεται αλλά είναι και απευκταία για το οργανωμένο έγκλημα, αφού είναι αντιπαραγωγική⁶⁵. Το οργανωμένο έγκλημα έρχεται σε αυτές τις περιπτώσεις συνήθως να λάβει το χαρακτήρα κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, επιβεβαιώνοντας την κακοποιά δύναμη του τελευταίου.

Αν και φαινομενικά το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν χαρακτηρίζεται από την άσκηση βίας, όπως μπορεί να συμβαίνει με το οργανωμένο έγκλημα, εντούτοις τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι. Βία ασκείται αλλά με πιο μεθοδευμένο και επιτηδευμένο τρόπο. Ασκείται μέσω επιχειρησιακών πολιτικών, είναι έμμεση και προσωρινή και είναι συνακόλουθο της επιδίωξης του κέρδους ακόμα και εάν τα κίνητρα είναι άσχετα με αυτή. Κατ' ακολουθία, δεν αναγνωρίζεται ως τέτοια από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, παρά το γεγονός ότι προσβάλει τον πυρήνα βασικών δικαιωμάτων και αγαθών⁶⁶.

---

⁶³ Γεώργιος Χλούπης, «Το άρθρο 187 ΠΚ: "Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής οργάνωσης"» (2020) 6 *Ποινική Δικαιοσύνη*, σ. 536-548, σε σ. 541.

⁶⁴ Letizia Paoli & Tom Vander Beken «Organized Crime: A Contested Concept», στο L. Paoli (Επιμ.), *The Oxford Handbook of Organised Crime* (Oxford University Press, New York 2014), σ. 13-31, σε σ. 16

⁶⁵ Ruggiero, ό.π., σ. 9.

⁶⁶ Margarita Gasparinatos, Irene Stamouli & Sofia Vidali, «Extortion in Greece», στο Andrey Nonchev, Ognian Shentov, & Boyko Todorov (Επιμ.), *Extortion racketeering in the EU: Vulnerability Factors* (Center for the Study of Democracy, Sofia 2016),

2.4.3 Το κοινό «όπλο» της διαφθοράς και τα όμοια χαρακτηριστικά με το έγκλημα του λευκού κολάρου

Τα οργανωμένα εγκληματικά δίκτυα αποκτούν μεγαλύτερη δύναμη αναμφίβολα όταν καταφέρουν να εισέλθουν στη νόμιμη οικονομία. Στην προσπάθειά τους αυτή, η διαφθορά αποτελεί διαχρονικά ένα μεγάλο «όπλο»⁶⁷. Μέσω αυτής καταφέρνουν να διαπλέκονται με τα διάφορα θεσμικά κέντρα οικονομικής και πολιτικής εξουσίας, καταφέροντας εν τέλει να ριζώσουν μέσα στην κοινωνική ζωή⁶⁸. Στην περίπτωση αυτή αποκτούν νόμιμη οικονομική ισχύ και είναι ευκολότερο να προσεγγίσουν κρατικούς φορείς και πολιτικούς και, περαιτέρω, να τους διαφθείρουν για να εξυπηρετηθούν οι σκοποί τους. Στην περίπτωση αυτή τα εγκληματικά δίκτυα δεν διαπράττουν μόνο συνηθισμένα εγκλήματα αλλά και πιο εξειδικευμένα εγκλήματα λευκού περιλαιμίου⁶⁹. Το οργανωμένο έγκλημα, εξάλλου, μοιράζεται τις ίδιες τακτικές μονοπωλίου που με το έγκλημα του λευκού κολάρου για να κυριαρχήσει στην αγορά. Αρχικά, και τα δύο στρέφονται στο να ικανοποιήσουν τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών μέσα στο πλαίσιο μίας αγοράς με στόχο την επαύξηση του κέρδους για τις επιχειρήσεις των δραστών. Για να επιτύχουν στα παραπάνω, σημαντικοί είναι οι δεσμοί που αναπτύσσουν με το πολιτικό σύστημα και το πόσο ισχυροί είναι αυτοί προκειμένου η πολιτική εξουσία να οδηγείται στο να εξυπηρετεί τις ανάγκες τους⁷⁰. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα λειτουργεί μέσα στο ίδιο πλαίσιο, με ποιο σύνθετο όμως τρόπο. Η ισχύς δε των δεσμών με την πολιτική εξουσία είναι εξασφαλισμένη.

2.4.4 Τα ρευστά δίκτυα της εγκληματικότητας και η ισορροπία ανάμεσα στη νομιμότητα και την παρανομία

Η ρευστότητα που χαρακτηρίζει σήμερα το οργανωμένο έγκλημα και του δίνει το χαρακτήρα του δικτύου, επεκτείνει τις δυνατότητες και τα πεδία δραστηριότητάς του σε τομείς που στο παρελθόν χαρακτήριζαν το επιχειρηματικό έγκλημα και το έγκλημα του λευκού κολάρου εν γένει. Το οργανωμένο έγκλημα συνάπτει ισχυρούς δεσμούς με την

---

https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/old_reinserted/02EN_2_22867.pdf, ανάκτηση 20 Ιανουαρίου 2023, (σσ. 161-197), σ. 16.

⁶⁷ Χλούπης, ό.π., σ. 540.

⁶⁸ Ειρήνη Σταμούλη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 213-238, σε σ. 217.

⁶⁹ Tihomir Bezlov & Philip Gounev, «Organised crime, corruption and public bodies», στο P. Gounev, & V. Ruggiero (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal Partnerships* (Routledge, Talyor and Francis Group, London and New York 2012), σ. 32-54, σε σ. 33.

⁷⁰ Βασιλιαντωνοπούλου, ό.π., σ. 99.

κοινωνία και προσφέρει ευκαιρίες κοινωνικής και οικονομικής ανέλιξης στους δράστες από τη μία και αγαθά και υπηρεσίες στους καταναλωτές από την άλλη⁷¹. Οι δε σχέσεις που αναπτύσσονται εντός των κόλπων του δεν είναι απλά ρευστές, αλλά συστημικές και πάντα στοχεύουν στο κέρδος⁷².

Το οργανωμένο έγκλημα υποτίθεται ότι λειτουργεί χωρίς την διευκόλυνση του και την έγκριση των κυβερνήσεων. Ωστόσο, οι τελευταίες, έχοντας τη δυνατότητα να καθορίσουν ποιες είναι οι απειλές και οι βλάβες στην εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας και ποια μέτρα και ρυθμίσεις πρέπει να παρθούν για την αντιμετώπισή τους πολλές φορές λειτουργούν με μηχανορραφίες, σε μία λογική που δεν διαφέρει από τη βάση που λειτουργεί η επιχειρησιακή δομή του οργανωμένου εγκλήματος. Η διαφορά είναι στα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν για να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Στο οργανωμένο έγκλημα είναι παράνομα. Στη λειτουργία της κρατικής μηχανής, όχι⁷³. Τίθεται όμως πάντα το ζήτημα εάν τα νόμιμα αυτά μέσα είναι θεμιτά και γιατί εν τέλει ορίζονται ως τέτοια.

Ένα ακόμη κοινό στοιχείο που μοιράζονται το κρατικό-εταιρικό και το οργανωμένο έγκλημα είναι ότι δρουν τόσο στη νόμιμη όσο και στην παράνομη οικονομία. Το οργανωμένο έγκλημα προκειμένου να επεκταθεί αλλά και να περάσει απαρατήρητο από τις δικτυικές αρχές επενδύει τα εγκληματικά του πρόσοδα στη νόμιμη οικονομία, συνάπτοντας συμμαχίες που εξασφαλίζουν επιτυχία και στις νόμιμες και τις παράνομες δραστηριότητες του⁷⁴. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν διαφέρει σε αυτή την ισορροπία ανάμεσα στην παρανομία και στη νομιμότητα. Εξάλλου, με τις κατάλληλες διασυνδέσεις και μέσα ένας επιτήδειος εγκληματίας, όπως αυτός του κρατικού-εταιρικού και του οργανωμένου εγκλήματος, μπορεί να παρακάμψει και το πλέον εκλεπτυσμένο σύστημα ελέγχου ανεύρεσης παρανόμων προσόδων και να νομιμοποιήσει τα κέρδη του⁷⁵.

Το οργανωμένο έγκλημα είναι σε κάθε περίπτωση παρόν για να εκμεταλλευτεί την παραμικρή χαραμάδα του συστήματος, να εισβάλει σε αυτό, να διαφθείρει τις δομές του και να επεκτείνει περαιτέρω τις κερδοφόρες δραστηριότητές του. Η ενδυναμωμένη σχέση

---

⁷¹ Ruggiero, ό.π., σ. 11-12.

⁷² Europol, *EU Serious and Organized Crime Threat Assessment (SOCTA) 2021* (Publications Office of the European Union, Luxembourg 2021), <https://doi.org/10.2813/346806>, σ. 19.

⁷³ Green & Ward, ό.π., σ. 2.

⁷⁴ Ruggiero, ό.π., σ. 8.

⁷⁵ Emile van der Does de Willebois, Emily M. Halter, Robert A. Harrison, Ji Won Park & J. C. Sharman, *The Puppet Masters: How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It* (The World Bank, Washinton DC 2011), σ. 24.

του οργανωμένου εγκλήματος με τους κρατικούς φορείς είναι γεγονός και οδηγεί όλο και περισσότερο στη θεσμοποίησή του⁷⁶. Η αδυναμία της επίσημης και θεσμοθετημένης πολιτείας να ανταποκριθεί στη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών είτε από αδυναμία είτε από επιλογή, είναι το σπέρτο που θα αναφλέξει ένα εκρηκτικό μείγμα παρανομίας και διαφθοράς στα θεμέλια της ίδιας της δημοκρατίας. Τα δε παράγωγα της έκρηξης αυτής, που σχετίζονται με τον πλούτο, την εξουσία και την απληστία, ανατροφοδοτούν το φαινόμενο. Από αυτή την άποψη, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με το οργανωμένο έγκλημα και σε πλείστες περιπτώσεις ταυτίζεται με αυτό.

Το οργανωμένο έγκλημα για να εξαπλωθεί χρειάζεται τη συμβιωτική σχέση νομιμότητας και παρανομίας. Δεν εξαρτάται μόνο από τη δομή μίας εγκληματικής οργάνωσης. Απαραίτητη δε για την εξάπλωσή του είναι η διαφθορά. Με τον τρόπο αυτό το οργανωμένο έγκλημα ταυτίζεται σε αρκετά σημεία με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα⁷⁷. Έτσι, με οικονομικούς όρους, το οργανωμένο έγκλημα είναι μία συστηματική εγκληματική δραστηριότητα με στόχο τη δύναμη και το κέρδος. Με αυτή την έννοια, το επιχειρηματικό έγκλημα, το κρατικό έγκλημα και το έγκλημα ενάντια στο κράτος, είναι όλα μορφές οργανωμένου εγκλήματος⁷⁸. Πόσω μάλλον το κρατικό-εταιρικό έγκλημα.

---

⁷⁶ Chambliss, ό.π., σ. 246.

⁷⁷ Βιδάλη, ό.π., σ. 156.

⁷⁸ Green & Ward, ό.π., σ. 86.

3. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα ως έκφραση της συμβιωτικής σχέσης νομιμότητας και παρανομίας

3.1 Η θεσμοποίηση της διαφθοράς

3.1.1 Η διαφθορά ως μέσο σύγκλισης και επίτευξης στόχων

Σε ό,τι αφορά στις σχέσεις του πολιτικού και οικονομικού συστήματος, μπορούμε να διακρίνουμε δύο τύπους διαφθοράς. Στην πρώτη περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με σποραδική σύμπλευση των δύο συστημάτων, την οποία επιδιώκουν κυρίως οι επιχειρηματίες, για να γίνει η παράνομη δράση τους αθέατη ή να κατοχυρώσουν την υλοποίηση από αυτούς ενός δημοσίου έργου, με την στήριξη του πολιτικού συστήματος. Υπάρχει όμως και η συμβιωτική σχέση, η οποία είναι βαθύτερη, χαρακτηρίζεται από διάρκεια και στοχεύει στην επί μακρόν εκμετάλλευση του κρατικού μηχανισμού, στελέχη ή θεσμοί του οποίου εννοείται ότι επωφελούνται ομοίως, στο πλαίσιο των συναλλαγών που λαμβάνουν χώρα⁷⁹. Ακόμα και οι σποραδικές σχέσεις διαφθοράς, όμως, εύκολα μετατρέπονται σε συμβιωτικές, εφόσον αποδειχθούν επωφελείς και επιτυχείς και για τις δύο πλευρές. Τότε η διαφθορά που βρίσκεται στον πυρήνα του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος το βοηθά λειτουργικά, ιδιαίτερα σε επιμέρους χαρακτηριστικά που ενυπάρχουν και στο οργανωμένο έγκλημα, όπως τη διάρκεια και την επιχειρησιακή δομή.

Η διαφθορά βρίσκει πάντα τον τρόπο να ευδοκιμεί στις σχέσεις μεταξύ αγοράς, δημόσιας διοίκησης και πολιτικής⁸⁰. Ειδικά στις δύο τελευταίες κατηγορίες, η διαφθορά πολλές φορές ανάγεται σε αναγκαίο κακό ακόμα και μέσα στον ίδιο τον κρατικό μηχανισμό, όταν ο τελευταίος αδυνατεί να ικανοποιήσει ζητήματα οικονομικής επιβίωσης για τα ίδια του τα στελέχη⁸¹. Δεν είναι τυχαίο ότι κράτη που είναι αδύναμα να ανταποκριθούν στο ρόλο τους και στις προσδοκίες των πολιτών τους, σε πολλές από τις οποίες ανταποκρίνεται τελικά το οργανωμένο έγκλημα, προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τη δύναμη του οργανωμένου

---

⁷⁹ Bezlov & Gounev, ό.π., σ. 34.

⁸⁰ Donatella Della Porta & Alberto Vannucci, *The Hidden Order of Corruption: An Institutional Approach* (Routledge, London and New York 2016), σ. 2.

⁸¹ Green & Ward, ό.π., σ. 15.

εγκλήματος για να εκπληρώσουν τους δικούς τους στόχους⁸². Αυτό επιτυγχάνεται μόνο με τη συνεργασία τους με το τελευταίο, με τη διαφθορά να αποτελεί τη συγκολλητική ουσία.

Ως έγκλημα λευκού περιλαιμίου, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, στα μάτια των φορέων της εξουσίας που διαπλέκονται με αυτό δεν εξορθολογίζεται απλά αλλά γίνεται εσωτερικό τους κτήμα, πυξίδα για τις μετέπειτα πράξεις και παραλείψεις τους, για αυτό και αποκτά ιδιαίτερα μικρή απαξία ή ακόμα και νομιμοποιείται⁸³. Ταυτόχρονα, η διαφθορά ως συστατικό του στοιχείου, απονομιμοποιεί με τη σειρά της τους θεσμούς και προσβάλλει τη δημοκρατία⁸⁴.

3.1.2 Ο ρόλος της διαφθοράς στο ποινικοκατασταλτικό σύστημα

Στο πεδίο της δίωξης των δραστών του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, δηλαδή των ισχυρών, ένα διεφθαρμένο πολιτικό σύστημα μπορεί κάλλιστα να επηρεάσει τον τομέα της δικαιοσύνης με ποικίλους τρόπους. Για παράδειγμα, εφόσον μπορεί να καθορίσει τις θέσεις και την υπηρεσιακή πορεία των δικαστών, δημιουργεί τις προϋποθέσεις εκείνες για να χειριστεί την εκάστοτε υπόθεση άτομο της αρεσκείας του. Σε περίπτωση δε που δεν μπορεί να το επιτύχει αυτό, μέσω νομοθετικών παρεμβάσεων στον τρόπο λειτουργίας της δικαιοσύνης ή στο ίδιο το πλαίσιο της δίωξης συγκεκριμένων αδικημάτων, μπορεί να δημιουργήσει κωλυσιεργίες, οι οποίες και θα οδηγήσουν εν τέλει στην παραγραφή αδικημάτων, στην αθώωση ή και στη μη δίωξη των ατόμων με τους οποίους βρίσκεται σε συμπαιγνία, έχουν συνήθως μεγάλη οικονομική επιφάνεια και εξυπηρετούν το σύστημα στους δικούς του σκοπούς⁸⁵.

Το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου, μορφή του οποίου είναι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, χαρακτηρίζεται στην κοινωνική συνείδηση ως έχον καλύτερη ποινική αντιμετώπιση από το οργανωμένο έγκλημα, καίτοι εκφάνσεις του τελευταίου συναντώνται επίσης και στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Η ώσμωση μεταξύ οργανωμένου εγκλήματος και εγκλήματος του λευκού περιλαιμίου δίνει τη δυνατότητα στο πρώτο να τύχει της ίδιας αντιμετώπισης

---

⁸² Στο ίδιο, σ. 99.

⁸³ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 66.

⁸⁴ Κωνσταντίνος Ι. Καλλίρης, «Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης», στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμ. Α', Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα 2016), σ. 797-827, σε σ. 816.

⁸⁵ Bezlov & Gounev, ό.π., σ. 53.

που τυγχάνει και το δεύτερο. Η συνένωση των δύο, την οποία συναντάμε κατά κόρον στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα, με τη διαφθορά ως καταλύτη, ασθενεί την όποια κοινωνική αντίδραση⁸⁶. Η διαφθορά μετατρέπεται σε μία λειτουργία απαραίτητη για την ομαλή κοινωνική συμβίωση.

Όσο περισσότερο εδραιώνεται η εντύπωση ότι η δωροδοκία είναι απαραίτητη στην περίπτωση που χρειάζεται κάποιος να επιτύχει κάτι τόσο οι ηθικοί φραγμοί ενάντια στη διαφθορά εξασθενούν και τόσο πολίτες και κρατικοί αξιωματούχοι προσφεύγουν σε αυτή. Στους δε ηθικούς φραγμούς δεν συμπεριλαμβάνονται μόνο αξιακοί κώδικες αλλά και ο φόβος οι δράστες πράξεων διαφθοράς να γίνουν αντιληπτοί. Ακόμα, λοιπόν και ο φόβος αυτός εξασθενεί και παύει να έχει αποτρεπτική ισχύ⁸⁷. Ο ίδιος ο νόμος, συνεπώς, καθίσταται ανίσχυρος στο να προστατέψει όλο το φάσμα των εννόμων αγαθών και των δικαιωμάτων, ενάντια στα οποία βάλει βάνουσα η διαφθορά. Πρόκειται για ένα φαύλο κύκλο μέσα από τον οποίο η διαφθορά ενδυναμώνεται.

3.2 Η συμβίωση της παρανομίας με τη νομιμότητα για ένα στόχο κοινό: Το κέρδος

3.2.1 Η κινητήριος δύναμη του πλουτισμού

Ο πλούτος, όπως υποστηρίζει και ο θεωρητικός της ανομίας Emile Durkheim, όχι μόνο επιβεβαιώνει το ανθρώπινο εγωισμό αλλά τον ενδυναμώνει περαιτέρω, σε σημείο που το άτομο να είναι σε μία αδιάκοπη αναζήτηση ακόμα περισσότερης ισχύος και πλούτου, από τη στιγμή που του προκαλείται η εντύπωση ότι δεν υπάρχουν όρια στην ικανοποίηση των όποιων επιθυμιών και στόχων δημιουργεί για τον εαυτό του. Η απληστία, συνεπώς, είναι κινητήριος δύναμη για το εγκληματικό φαινόμενο και ταυτόχρονα βρίσκεται εγκατεστημένη στον πυρήνα της κοινωνικής δραστηριότητας, ως στοιχείο της ανθρώπινης φύσης⁸⁸.

---

⁸⁶ Ruggiero, ό.π., σ. 14.

⁸⁷ Green & Ward, ό.π., σ. 23.

⁸⁸ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 81-82.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, η απόκτηση πλούτου είναι ένας από τους βασικούς όρους που διαμορφώνουν τη σχέση νομιμότητας και παρανομίας. Οι όροι αυτοί καθορίζονται στη βάση της εξουσίας των ισχυρών να θέτουν τους κανόνες του παιχνιδιού της κυριαρχίας επί των υπολοίπων κοινωνιών, με την εγκληματοποίηση να καθίσταται το κύριο τακτικό όπλο για την επιβολή της κυριαρχίας αυτής⁸⁹.

Από τις μορφές και τον ορισμό του κρατικού-επιχειρηματικού εγκλήματος είναι πρόδηλο ότι αυτό αποτελεί την έκφραση ακριβώς αυτής της συμβιωτικής σχέσης του ποινικού νόμου και της εγκληματικής συμπεριφοράς. Κοινός παρονομαστής σε κάθε περίπτωση είναι η επίτευξη κέρδους. Στη διαδικασία για την πραγμάτωσή του δημιουργούνται δυνάμεις επιβλαβείς για το κοινωνικό σύνολο. Μέσα στη διαδικασία αυτή, οι επιμέρους πρακτικές και επιδιώξεις αποκτούν διαφορούμενο χαρακτήρα και τα όρια του νομίμου και του παρανόμου, του θεμιτού και του αθέμιτου γίνονται δυσδιάκριτα. Συνεπώς, η σχέση που δημιουργείται αποτελεί πρόβλημα δομικό του ίδιου του πολιτικοοικονομικού συστήματος και όχι ατομικών επιλογών σε μία απλοϊκή βάση μεγιστοποίησης του πλούτου⁹⁰.

3.2.2 Τα δυσδιάκριτα όρια του θεμιτού και του αθέμιτου

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, όπως το έγκλημα του λευκού κολάρου και το οργανωμένο έγκλημα, έχει στο επίκεντρο οικονομικές κατά βάση σχέσεις ανάμεσα στη νόμιμη οικονομία και την παράνομη. Οι χρηματοοικονομικές ροές ανάμεσα στις δύο αγορές είναι αμφίδρομες και συνεχείς. Το γεγονός αυτό καθιστά δυσχερή τον εντοπισμό της παράνομης συμπεριφοράς και την αντιμετώπισή της, καθώς το τι είναι νόμιμο και τι όχι δεν είναι ξεκάθαρο⁹¹.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, έχοντας ενσωματώσει χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος λαμβάνει χώρα στο σκοτάδι, εκμεταλλευόμενο το πέπλο ασφαλείας που το προσφέρουν οι κρατικές δομές, λειτουργώντας χάρη στην αδιαφάνεια και παίρνοντας τη μορφή πολύπλοκων και ρευστών δικτύων με επιμερισμό των ρόλων, υψηλή εξειδίκευση και εκμεταλλευόμενο δεσμούς επιμέρους δομών για συγκεκριμένες, μεμονωμένες μεν, επαναλαμβανόμενες δε δραστηριότητες, παρά για μία αυστηρή και στέρεα δομή.

---

⁸⁹ Michalowski & Kramer, ό.π., σ. 204.

⁹⁰ Γεωργούλας, ό.π., σ. 49-50.

⁹¹ Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 175.

Προσαρμόζεται στον κυρίαρχο τύπο οικονομίας, όπου νέα είδη επιχειρήσεων συνυπάρχουν με παλαιότερες μεθόδους παραγωγής κέρδους και κλασικά εγκληματικά πρότυπα συνυπάρχουν και συνεργάζονται με άτομα από τη νόμιμη αγορά, καθόσον εκείνα γνωρίζουν πώς λειτουργεί η τελευταία και ποιες αδυναμίες της μπορούν τα εγκληματικά δίκτυα να εκμεταλλευτούν. Με τον τρόπο αυτό το συμβατικό έγκλημα αλληλεπικαλύπτεται με αυτό του λευκού περιλαιμίου και το μόρφωμα που σχηματίζεται διαπλέκεται εν συνεχεία με τη νόμιμη οικονομική δραστηριότητα⁹².

Όταν οι επιδιωκόμενοι στόχοι των θεσμών του κράτους περιπλέκονται με αυτούς του οργανωμένου εγκλήματος τότε ένας κρατικός αξιωματούχος δεν διαφέρει από έναν κοινό δράστη του οργανωμένου εγκλήματος⁹³. Η δε διαφθορά σε οργανωσιακό επίπεδο μπορεί να ιδωθεί από την εμπλοκή της στην απόκλιση που λαμβάνει χώρα κατά την υλοποίηση ενός επιχειρησιακού στόχου ή την σιωπηρή αποδοχή ή και ενθάρρυνσή της κατά την υλοποίηση του στόχου αυτού και, τέλος, στην επιδίωξη του κέρδους μέσω της διαφθοράς που καταλήγει σε αυτοσκοπό, σε έναν αυθύπαρκτο οργανωσιακό στόχο⁹⁴.

3.3 Οι παράγοντες ενδυνάμωσης της σχέσης νομιμότητας-παραιομίας

3.3.1 Η δύναμη και ο ρόλος νομοθέτησης

Η εγκληματογόνος σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ κράτους και επιχειρήσεων, όπως εντοπίζεται στη θεωρία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, πραγματώνεται και γίνεται αντιληπτή μέσα από το σύστημα θέσπισης των νόμων, της αδρανοποίησης των επίσημων θεσμών κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για την αποτελεσματική εφαρμογή τους, καθώς και της εξάπλωσης μίας κουλτούρας που προάγει ευκαιρίες για πλούτο και κοινωνική και επαγγελματική ανέλιξη μέσω της οδού της παραιομίας⁹⁵.

Με όρους Κριτικής Εγκληματολογίας, ο νόμος στοχεύει στη σύναψη ελάχιστων κοινωνικών συναινέσεων, ώστε οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις να έχουν την αίσθηση ότι κάτι έχουν κατακτήσει από τους ισχυρούς, με τις εξουσιαστικές σχέσεις ανάμεσα στους δύο

---

⁹² Ruggiero, ό.π., σ. 9-10.

⁹³ Green & Ward, ό.π., σ. 93.

⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 13.

⁹⁵ Βιδάλη, ό.π., σ. 135-136.

όμως ταυτόχρονα να ενδυναμώνονται. Παράλληλα, οι κυρίαρχες τάξεις οργανώνονται ανενόχλητες κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να θωρακίζουν τα συμφέροντά τους από οτιδήποτε μπορεί να τα απειλήσει⁹⁶. Έτσι, ο νόμος καθίσταται ένα όπλο πραγμάτωσης των στοχεύσεων των ισχυρών, ενώ οι κατώτερες τάξεις αποκλείονται εν τοις πράγμασι ολοένα και περισσότερο από τα μέσα που τον διαμορφώνουν για να ικανοποιήσουν τις δικές τους⁹⁷.

Οι έχοντες πρωταρχικά την οικονομική εξουσία θέλουν να είναι οι σκιώδεις ρυθμιστές της πολιτικής ζωής, διότι έτσι θα αποφύγουν τους ελέγχους της αθέμιτης δραστηριότητάς τους⁹⁸. Η πολιτική εξουσία επιθυμεί τη διατήρηση της ισχύος της, για την οποία μοιραία απαιτούνται κεφάλαια προκειμένου να υποστηριχθεί. Πρόκειται για μία σχέση δούνα και λαβείν και από τις δύο πλευρές, η οποία μέσα στο πλαίσιο έντονου ανταγωνισμού και του γενικότερου κλίματος ανισότητας ως προς τις ευκαιρίες εξορθολογίζει την απόκλιση από τις κοινωνικά αποδεκτές νόρμες, μετατρέποντάς τη σε μονόδρομο προς την ευτυχία. Τα υποπροϊόντα αυτής της επιλογής, οι βλάβες δηλαδή που προκαλούνται σε σειρά άλλων κοινωνικών αγαθών, αντιμετωπίζονται ως παράπλευρες απώλειες στην προσπάθεια για την επίτευξη ενός ευγενέστερου -στα μάτια του παραβάτη- σκοπού.

3.3.2 Η χρησιμότητα των εξωθεσμικών λειτουργιών για το κοινωνικοοικονομικό σύστημα

Η κατανόηση της συμβίωσης της νομιμότητας με την παρανομία γίνεται εύκολα αντιληπτή μέσω της θεωρίας της πολιτικής μηχανής του Robert Merton, η οποία υποστηρίζει ευρύτερα τη θεωρία της ανομίας που με τη σειρά της επεξηγεί τον πολιτικοοικονομικό πυλώνα λειτουργίας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Σύμφωνα με αυτή, η πολιτική μηχανή είναι επί της ουσίας ένα σύστημα, το οποίο παρεμβάλλεται μεταξύ των ανώτερων και κατώτερων κοινωνικών τάξεων, ελαχιστοποιώντας τις τριβές που προκαλεί η ανισότητα ως προς τους επιδιωκόμενους στόχους και τη διαθεσιμότητα των μέσων επίτευξής τους. Μέσω συγκεκριμένων πρακτικών και παροχών, οι οποίες, καίτοι εξωθεσμικές, εξυπηρετούν σκοπούς στους οποίους οι επίσημοι κοινωνικοί φορείς αδυνατούν να ανταποκριθούν, επιτυγχάνει ακριβώς την νομιμοποίησή τους και κατ' επέκταση άλλες λειτουργίες που

⁹⁶ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π.,σ. 116.

⁹⁷ Simon Mackenzie & Penny Green, «Performative Regulation: A Case Study in How Powerful People Avoid Criminal Labels» (2008) 48(2) *The British Journal of Criminology*, σ. 138-153, σε σ. 151.

⁹⁸ Ερβέ Φαλσιανί & Άντζελο Μινκούτσι, *Το Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. (Ι. Τσόλκας, Επιμ.) (Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2015), σ. 109.

εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ισχυρών. Ταυτόχρονα, επιτείνουν τον ανομικό χαρακτήρα του συστήματος. Με τον τρόπο αυτό, οι στόχοι των διαφόρων κοινωνικών ομάδων φαίνονται να συγκλίνουν και να εξυπηρετούνται από την υπάρχουσα δομή, η οποία στην πραγματικότητα είναι φτιαγμένη για την ικανοποίηση των συμφερόντων των ισχυρών⁹⁹. Οι εξωθεσμικές πρακτικές όχι μόνο δεν αποδοκιμάζονται αλλά χαρακτηρίζονται και ως αναπόσπαστο τμήμα του κοινωνικοοικονομικού συστήματος προκειμένου το τελευταίο να λειτουργεί φυσιολογικά.

3.3.3 Η αδρανοποίηση των θεσμών κοινωνικού ελέγχου

Η συμβίωση του νόμιμου με το παράνομο ενισχύεται τόσο από την ίδια τη σχέση τους και την αναγκαιότητα που παρουσιάζει να έχει το ένα με το άλλο όσο και από παραμέτρους εξωτερικούς μεν, σημαντικούς δε. Αυτοί δεν θα μπορούσαν να είναι άλλοι από τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου και δη τους επίσημους, όπως είναι οι διωκτικές αρχές. Η αδρανοποίηση των μηχανισμών αυτών, η οποία βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το γεγονός ότι οι παραβάτες έχουν ακριβώς την εξουσία να παρεμβαίνουν και να επηρεάζουν τον τρόπο λειτουργίας τους, αποτελεί τον σημαντικότερο ίσως παράγοντα που επηρεάζει την απονομή δικαιοσύνης και δίνει στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα τη νομιμοποιητική βάση να προχωρήσει στην εγκληματογόνο δράση του¹⁰⁰. Εφόσον οι έλεγχοι απουσιάζουν δεν χρειάζεται η παρουσία περίπλοκων συστημάτων προκειμένου να δράσει κάποιος όπως θέλει, χωρίς κανένα απολύτως περιορισμό¹⁰¹.

Οι νόμοι που καθορίζουν το ρυθμιστικό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι επιχειρήσεις, καθώς και η σχέση τους με του κρατικούς φορείς είναι πολλές φορές τέτοιοι που ενισχύουν την απουσία ελέγχων με τέτοιο τρόπο που δεν μπορεί να γίνει αντιληπτός από ένα μέσο πολίτη¹⁰². Η απόκρυψη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος γίνεται έτσι ευκολότερη. Εξάλλου, χωρίς τον χαρακτηρισμό μίας συμπεριφοράς ως εγκληματικής, δεν υφίσταται έγκλημα, τουλάχιστον για τους θεσμούς που καθορίζουν την κοινωνική ζωή¹⁰³. Εφόσον, συνεπώς, το ίδιο το κράτος δεν αντιμετωπίζει ατομικά ή συλλογικά επιβλαβείς πράξεις ως

---

⁹⁹ Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 177-179.

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 175.

¹⁰¹ Φαλσιανί & Μινκούτσι, ό.π., σ. 58.

¹⁰² Στο ίδιο, σ. 109.

¹⁰³ Chambliss, ό.π., σ. 242.

εγκλήματα, η συζήτηση περί θεσμικής αποδοκιμασίας τους, αποτροπής τους ή πρόληψης για να μην λάβουν ξανά χώρα τελειώνει.

Στις περιπτώσεις που τα εγκλήματα αυτά αποκαλυφθούν, το στίγμα που συνεπάγεται για τους δράστες τους είναι σχεδόν μηδαμινό εάν όχι ανύπαρκτο, καθόσον δεν τυγχάνουν εφαρμογής οι διατάξεις του ποινικού δικαίου για την εφαρμογή τους αλλά αυτές του αστικού ή του εμπορικού. Οι δε κυρώσεις, κατ' επέκταση δεν αφορούν σε στερητικές της ελευθερίας ποινές αλλά σε διοικητικά πρόστιμα, με την καταβολή των οποίων παύει και ο όποιος στιγματισμός και αποκαθίσταται το όνομά τους σαν να μη συνέβη ποτέ τίποτα. Αλλά και σε εκείνες τις λίγες περιπτώσεις που πραγματικά υπάρχει ποινική τιμωρία, αυτή λαμβάνει χώρα σε βάρος μεμονωμένων ατόμων, συνήθως «αποδιοπομπαίων τράγων», λόγω του γεγονότος ότι είναι οι πιο ευάλωτοι τη δεδομένη χρονική στιγμή, μόνο και μόνο για να εξυπηρετηθεί το αφήγημα ότι το σύστημα επιβολής το νόμου λειτουργεί και λειτουργεί για όλους, με το πρόβλημα τελικά να διαιωρίζεται¹⁰⁴.

3.3.4 Οι τεχνικές υποβάθμισης του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στο δημόσιο λόγο

Η συσκότιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος δεν τελειώνει εκεί αλλά προχωράει ακόμα παραπέρα. Εφόσον το κράτος είναι εμπλεκόμενο στο έγκλημα τότε πολύ απλά μία σειρά τεχνικών θα λάβουν χώρα για να μην αποκαλυφθεί. Έτσι, η άρνηση των περιστατικών του εγκλήματος είναι συνήθης τακτική όπως και ότι οι διωκτικές αρχές θα κάνουν δήθεν λάθη στη διεξαγωγή της έρευνας, δεν θα υπάρχουν επαρκή στοιχεία, το έγκλημα αυτό εμφανίζεται ως έχον μικρότερη ποινική απαξία από την πραγματική ή αυτοί που τα καταγγέλλουν εμφανίζονται ως έχοντες μη ευγενείς σκοπούς¹⁰⁵. Με δεδομένο δε ότι η διαφθορά είναι λειτουργικό στοιχείο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, η όποια δυσκολία στον εντοπισμό επιμέρους περιπτώσεων διαφθοράς, επηρεάζει με τη σειρά της τα στοιχεία για την πραγματική της διάσταση αλλά και την αντίληψη για το εάν τα τελευταία ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα ή τελικά οδηγούν στη σκόπιμη διαστρέβλωσή της στα μάτια της κοινής γνώμης¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 142-143.

¹⁰⁵ Βιδάλη, ό.π., σ. 143.

¹⁰⁶ Ed Brown & Jonathan Cloke, «Neoliberal Reform, Governance and Corruption in the South: Assessing the International Anti-Corruption Crusade» (2004) 36(2) *Antipode*, σ. 272-294, σε σ. 277-278.

Τα δε ΜΜΕ αποτελούν και αυτά μία σημαντική παράμετρο στο να μην έρθουν στο φως τα εγκλήματα αυτά και τα αποτελέσματά τους. Καθόσον απευθύνονται σε μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες, διαμορφώνουν γνώμες, στάσεις και κρίσεις και σχηματοποιούν τη συλλογική συνείδηση με βάση πρότυπα που έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά¹⁰⁷. Ελεγχόμενα από μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, είναι εύκολο να αποκρύπτουν γεγονότα ή να τους δίνουν υπερβολική θέαση, ανάλογα με το αν εξυπηρετούνται τα συμφέροντα αυτά, επηρεάζοντας τοιούτοτρόπως την κοινή γνώμη. Το δημοσιογραφικό λειτουργήμα υπονομεύεται και αυτό με τη σειρά του, προκειμένου να διασφαλιστεί η σιωπή και η προστασία των σκοτεινών συμφερόντων που εξυπηρετούνται από την παρανομία¹⁰⁸. Έτσι, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αποκτά έναν ακόμα εγγυητή της βιωσιμότητάς του, καθώς αποκρύβεται από την επικαιρότητα, ενώ παράλληλα η κοινή γνώμη στρέφεται σε άλλα θέματα, τα οποία παρουσιάζονται ως πιο σημαντικά για την κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή¹⁰⁹.

3.3.5 Η διαδικασία θυματοποίησης

Η αδυναμία προσδιορισμού της προκληθείσας βλάβης και των ατόμων που την υφίστανται, διευκολύνει ακόμη περισσότερο την εγκαθίδρυση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στην κοινωνική συνείδηση. Είναι ενδεικτικό ότι τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου, έχοντας συνήθως το χαρακτήρα του οργανωμένου εγκλήματος, προκαλούνται τμηματικά από δράστες οργανωμένους σε δίκτυα και προκαλούν βλάβες τις οποίες τα θύματα συνήθως δεν τις αντιλαμβάνονται. Έτσι, τα εγκλήματα αυτά δεν καταγγέλλονται, γιατί δεν αναγνωρίζονται ως τέτοια ούτε μπορεί να προσδιοριστεί η ζημία για τα θύματά τους¹¹⁰.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα και το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου εν γένει δεν είναι εύκολο να διακριβωθούν αφού τα θύματα όχι μόνο μπορεί να μην καταλάβουν τη βλάβη που υφίστανται αλλά φοβούνται τη δύναμη του θύτη με τον οποίο θα έρθουν αντιμέτωποι. Αντιλαμβάνονται ότι πιθανόν να χάσουν ακόμα περισσότερα συγκριτικά με αυτά που θα κερδίσουν. Σε έτερες περιπτώσεις θεωρούν και τον εαυτό τους συνένοχο και ότι υφίστανται

¹⁰⁷ Βασίλης Χ. Καρύδης, *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα: Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010), σ. 51.

¹⁰⁸ Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 175.

¹⁰⁹ Κώστας Κοσμάτος, «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλήματα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 390-405, σε σ. 402.

¹¹⁰ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 123.

τις συνέπειες της στάσης τους¹¹¹. Συνειδητοποιούν δε, σε ένα περαιτέρω στάδιο κανονικοποίησης του φαινομένου ότι η οικονομική δύναμη και τα μέσα που διαθέτουν οι δράστες -οι οποίοι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν είναι μεμονωμένα άτομα αλλά ολόκληροι οργανισμοί- αλλά και η γενικότερη αίσθηση ατιμωρησίας σε αντίστοιχες περιπτώσεις θα αποτελέσουν τροχοπέδη στην προσπάθεια να αποκαλυφθούν και, περαιτέρω, να διωχθούν. Συνεπώς, επιλέγουν να σιωπήσουν, πιστεύοντας ότι είναι η πιο συνετή επιλογή¹¹². Η ατιμωρησία με τη σειρά της θα τροφοδοτήσει τον λεγόμενο «σκοτεινό αριθμό» της εγκληματικότητας¹¹³, με την αντιμετώπισή της να καθίσταται πρακτικά αδύνατη και να οδηγεί σε μία διαρκή επανάληψη του φαινομένου, το οποίο συνεχώς και γιγαντώνεται.

---

¹¹¹ Αλοσκόφης, ό.π., σ. 106-107.

¹¹² Gasparinatou, Stamouli & Vidali, ό.π., σ. 17.

¹¹³ Αθανάσιος Χουλιάρας, «Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα» (2021) (11) *The Art of Crime*, σ. 54-98, ανάκτηση 7 Μαΐου 2022, από <https://theartofcrime.gr/to-φαινόμενο-της-ατιμωρησίας-εννοι>, σε σ. 68.

4. Η αντιμετώπιση του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος από τη διεθνή κοινότητα

4.1 Η απουσία του όρου σε κείμενα διεθνών οργανισμών αλλά και στην Ελλάδα

Παρατηρείται ότι στα διεθνή κείμενα υπάρχει απουσία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος ως όρου. Τα περισσότερα κράτη αναλώνονται απλώς στην ποινικοποίηση εκφάνσεων της διαφθοράς. Μάλιστα σε πολλά κράτη, όπως τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχουν νόμοι για την καταπολέμηση της διαφθοράς αλλά δεν αποτυπώνεται σε αυτούς επαρκώς ο ορισμός της¹¹⁴. Μέσα σε αυτή την κατάσταση κατανοεί κανείς ότι και η αναφορά στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα σε εθνικά και διεθνή κείμενα είναι επίσης ανύπαρκτη, καθώς έχει πολλές πτυχές που καθίσταται δύσκολο να αποτυπωθούν σε ενιαίο νομικό κείμενο.

Οι κανόνες που ενσταλάζονται σε κείμενα διεθνών οργανισμών έχουν προσανατολισμό στην εξυπηρέτηση των κυρίαρχων οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων με απώτερο σκοπό κυρίως την οικονομική ανάπτυξη. Η παγκόσμια ηγεμονία που ασκείται μέσω των διεθνών οργανισμών προάγει έναν συγκεκριμένο τύπο παραγωγής, με τα ανθρώπινα δικαιώματα να αναγνωρίζονται και να ασκούνται παγκοσμίως μέσα από το συγκεκριμένο πρίσμα, υπό τον τύπο γενικών συμπεριφορικών οδηγιών, ως αυτές επιβάλλονται από διεθνείς οργανισμούς, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και η Παγκόσμια Τράπεζα¹¹⁵.

Τα διεθνή κείμενα επικεντρώνονται στην καταπολέμηση γενικότερα της διαφθοράς με επίκεντρο κυρίως το δημόσιο τομέα και τους κρατικούς αξιωματούχους. Προσπαθούν να προσεγγίσουν το ζήτημα χωρίς όμως να είναι σε θέση να του δώσουν ένα σαφή ορισμό. Από την άλλη, το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει τη διεθνή κοινότητα να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής των σχετικών πολιτικών και των λαμβανομένων μέτρων και σε περαιτέρω τύπους εγκληματικών δραστηριοτήτων που ανά καιρούς απασχολούν το κοινωνικοπολιτικό γίγνεσθαι¹¹⁶.

---

¹¹⁴ Bezlov & Gounev, ό.π., σ. 32.

¹¹⁵ Green & Ward, ό.π., σ. 9.

¹¹⁶ Ruggiero, ό.π., σ. 12.

Η διεθνής κοινότητα επικεντρώνεται στο οργανωμένο έγκλημα και μάλιστα το διεθνικό, ήτοι αυτό που ξεπερνάει τα σύνορα ενός κράτους και γίνεται παγκόσμιο φαινόμενο, απειλή για την κοινωνικοπολιτική ζωή ακόμα και των πιο ανεπτυγμένων κρατών. Προσαρμόζεται στις τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις που καθιστούν τις αγορές αγαθών και υπηρεσιών ενοποιημένες σε μία παγκόσμια αγορά. Τα κράτη δείχνουν να ανησυχούν που το φαινόμενο παίρνει ολοένα και μεγαλύτερες, παγκόσμιες διαστάσεις¹¹⁷. Δεν δείχνουν όμως την ίδια ανησυχία σε ό,τι αφορά το κρατικό-εταιρικό έγκλημα παρόλο που πολλές φορές, αν όχι τις περισσότερες, ταυτίζεται με το οργανωμένο έγκλημα.

Ο Έλληνας νομοθέτης από την πλευρά του δεν διαφοροποιείται, όντας προσανατολισμένος στην τυποποίηση των αδικημάτων που σχετίζονται με το οργανωμένο έγκλημα, καθώς και τη διαφθορά, εναρμονίζοντας τις σχετικές διατάξεις με αυτές των διεθνών κειμένων, ανταποκρινόμενος τοιούτοτρόπως και στις διεθνείς του υποχρεώσεις. Έτσι για παράδειγμα, μέσω του άρθρου 187 ΠΚ περί εγκληματικής οργάνωσης, η Ελλάδα ακολουθεί πλέον τα πρότυπα της απόφασης-πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ του Συμβουλίου της ΕΕ¹¹⁸. Σε δε εκθέσεις των διωκτικών αρχών, όπως της Ελληνικής Αστυνομίας για το σοβαρό και το οργανωμένο έγκλημα, οι παράγοντες του συντείνουν στη πρόκλησή τους αποδίδονται σε γεωπολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους, καθώς και σε προβλήματα που σχετίζονται με τη νομοθεσία, τη δράση των διωκτικών αρχών, το διαδίκτυο και τις νέες τεχνολογίες¹¹⁹. Οι παρενέργειες, όμως, από την σύμπλευση κράτους-επιχειρήσεων δεν εμπίπτουν στο πεδίο ανάλυσής τους. Αντίστοιχη με τα παραπάνω είναι η κατάσταση και στην αντιμετώπιση των αδικημάτων διαφθοράς τόσο στο δημόσιο όσο και τον ιδιωτικό τομέα.

Τέλος, το γεγονός της απουσίας του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στη διεθνή συζήτηση για την αντεγκληματική πολιτική αναδεικνύεται μέσα και από την εξέταση ορισμένων σημαντικών κειμένων διεθνών και υπερεθνικών οργανισμών, δεσμευτικών στην πλειοψηφία τους για τα κράτη-μέλη τους, τα οποία και αποτελούν οδηγούς στην εν γένει καταπολέμηση της διαφθοράς αλλά και πτυχών του οργανωμένου εγκλήματος.

---

¹¹⁷ Green & Ward, ό.π., σ. 95.

¹¹⁸ Θωμάς Π. Σάμιος (Επιμ.), *Ποινικός Κώδικας, Κώδικας τσέπης 4* (21η εκδ., Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2019), σ. 401.

¹¹⁹ Ελληνική Αστυνομία, *Έκθεση για το Σοβαρό και Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2018* (Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας/Κλάδος Ασφάλειας/Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Αθήνα 2019), σ. 9-17.

4.2 Οι Συμβάσεις των Ηνωμένων Εθνών

Το 2003 υπεγράφη η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς. Η εν λόγω επιχείρησε να ορίσει τη διαφθορά υπό την έννοια του παράνομου πλουτισμού δημοσίων υπαλλήλων και κάλεσε τα συμβαλλόμενα κράτη να εξετάσουν τη χρήση ποινικών μέτρων για τις περιπτώσεις που δημόσιοι λειτουργοί αυξάνουν την περιουσία τους, χωρίς να είναι ταυτόχρονα σε θέση να τη δικαιολογήσουν¹²⁰. Επίσης, προέβλεψε μέτρα όχι μόνο για την κατάχρηση εξουσίας και τον παράνομο πλουτισμό στο δημόσιο αλλά και τη δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα¹²¹.

Στο άρθρο 12 παρ. 2 εδ. β' της Σύμβασης που αφορά στα μέτρα κατά της διαφθοράς στον ιδιωτικό τομέα, προβλέπεται ότι τα μέτρα που θα προωθήσουν οι κυβερνήσεις θα πρέπει να αφορούν σε διαδικασίες και πρότυπα, μεταξύ άλλων, για την ορθή και τίμια επιχειρηματική δραστηριότητα αλλά και την αποτροπή της σύγκρουσης συμφερόντων, καθώς και της εφαρμογής καλών εμπορικών πρακτικών τόσο μεταξύ τους όσο και στις σχέσεις τους με το κράτος¹²².

Συμπεραίνεται ότι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς αναγνωρίζει τα εγκλήματα που μπορούν να προκληθούν κατά τη σύμπραξη ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, όμως ο ορισμός του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος απουσιάζει. Η δε σχέση κράτους-επιχειρήσεων αντιμετωπίζεται υπό το γενικότερο πρίσμα της διαφθοράς και δη της ορμώμενης από την επιχειρηματική δράση.

Επιπρόσθετα, ως προς το οργανωμένο έγκλημα η Σύμβαση του Παλέρμο του 1988 ήρθε να αποσυμπλέξει το φαινόμενο από τις επιμέρους πράξεις και να επικεντρωθεί στα λειτουργικά του χαρακτηριστικά¹²³. Ωστόσο, δεν προχώρησε παραπέρα, ώστε να εντάξει αυτά τα χαρακτηριστικά και στις σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ κράτους-επιχειρήσεων.

---

¹²⁰ Κωνσταντίνος Χατζηκόστας, «Διατάξεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ελληνικό δημόσιο τομέα με μέσα του ποινικού δικαίου», στο Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.), *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2014), σ. 583-678, σε σ. 616.

¹²¹ Ιωάννα Ν. Αναστασοπούλου, «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: (άρθρο πέμπτο του Ν 3560/2007)», στο *Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας: Δυνατότητες και όρια* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013), σ. 179-212, σε σ. 183.

¹²² United Nations Office on Drugs and Crime, *United Nations Convention against Corruption* (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017), <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html>, ανάκτηση 28 Νοεμβρίου 2021.

¹²³ Χλούπης, ό.π., σ 537.

4.3 Οι αναφορές του ΟΟΣΑ στη δράση του επιχειρηματικού τομέα

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης ήταν από τους πρώτους διεθνείς οργανισμούς που διαμόρφωσαν μία δέσμη μέτρων κατά της διαφθοράς κάτω από την ομπρέλα μίας νέας Συνθήκης. Έτσι, το 1997 υπεγράφη η Σύμβαση για την καταπολέμηση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημοσίων λειτουργών στις διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές. Η Σύμβαση προβλέπει στην υιοθέτηση από τα κράτη που προσχώρησαν σε αυτή ενδεδειγμένων νομικών ρυθμίσεων για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, περιοριζομένων, ωστόσο, σε ό,τι έχει να κάνει με την ενεργητική δωροδοκία αλλοδαπών δημοσίων λειτουργών σε περιπτώσεις που αφορούν επιχειρηματικές συναλλαγές και μάλιστα διεθνείς. Είναι πρόδηλο, ότι η πρωτοβουλία ήταν μεν μία αρχή αλλά το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης ήταν εξαιρετικά περιοριστικό¹²⁴, ειδικά από τη στιγμή που δεν αναφέρεται στην ευρύτερη έννοια της διαφθοράς πάρα σε αυτή της δωροδοκίας.

Έκτοτε, στις σημαντικές πρωτοβουλίες του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της διαφθοράς συγκαταλέγονται η Σύσταση του Συμβουλίου του 2009 για την περαιτέρω καταπολέμηση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημοσίων λειτουργών, καθώς και η παρακολούθηση εφαρμογής της, με την τέταρτη φάση αυτής να ξεκινάει το 2016¹²⁵. Επιπλέον, η Σύσταση του 2021 ήρθε να ενισχύσει την προηγούμενη του 2009, και συνιστά την περαιτέρω ευαισθητοποίηση του ιδιωτικού τομέα σε ό,τι έχει να κάνει με τις καλές επιχειρηματικές πρακτικές, καθώς και τη συλλογική δράση μαζί με κρατικούς φορείς προς την κατεύθυνση αυτή¹²⁶.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι τόσο η Σύμβαση και όσο και οι μετέπειτα Συστάσεις του ΟΟΣΑ είναι προσανατολισμένες στη δωροδοκία κατά τις επιχειρηματικές συναλλαγές των αλλοδαπών αξιωματούχων του δημοσίου τομέα. Συνεπώς, εφόσον δεν δίνεται έμφαση στην

---

¹²⁴ Χατζηκόστας, ό.π., σ. 679.

¹²⁵ OECD, *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention in Greece: Phase 4 Report* (OECD, 2022), <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Greece-Phase-4-Report-EN.pdf>, ανάκτηση 8 Μαΐου 2022, σ. 2.

¹²⁶ OECD, *Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions* (OECD Legal Instruments, 2021), <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0378>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

ίδια τη γενικότερη έννοια της διαφθοράς, είναι πρόδηλο ότι απουσιάζει και οποιαδήποτε πρόβλεψη για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα.

4.4 Τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχει πληθώρα κειμένων, τα οποία δεσμεύουν τα κράτη-μέλη της να λάβουν μέτρα κατά της διαφθοράς. Αρχικά, το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της Σύμβασης ΡΙΦ το 1996 θέλησε να προστατεύσει τα οικονομικά συμφέροντα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, μέσω μέτρων για την αντιμετώπιση της δωροδοκίας στο δημόσιο¹²⁷. Τον αμέσως επόμενο χρόνο, συνάφθηκε η Σύμβαση για τη δωροδοκία υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή Κρατών-Μελών της Ένωσης, η οποία, πέρα από το γεγονός ότι όρισε τη δωροληψία και τη δωροδοκία συνιστώσες της διαφθοράς, προέβλεψε και την ευθύνη των διευθυντικών στελεχών στις επιχειρήσεις, όταν για λογαριασμό των τελευταίων, υπάλληλοί τους προβαίνουν στην πράξη της ενεργητικής δωροδοκίας¹²⁸.

Ακολούθησε η Σύμβαση ενός έτερου οργανισμού, του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1999, η οποία αφορούσε στην υιοθέτηση μέτρων ποινικού δικαίου για τη διαφθορά, επικεντρώνοντας στη δωροδοκία των δημοσίων λειτουργών αλλά και σε αντίστοιχες πράξεις όσων εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα και προβαίνουν σε αυτές κατά την επιχειρηματική δραστηριότητα¹²⁹. Με γνώμονα αυτή, η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολούθησε με την Απόφαση-Πλαίσιο 2003/568/ΔΕΥ του Συμβουλίου της ΕΕ και ήρθε να τυποποιηθεί ως πράξη διαφθοράς τη δωροδοκία και στον ιδιωτικό τομέα. Επίσης, με αυτή προβλέφθηκε παράλληλα η δυνατότητα των κρατών-μελών, τουλάχιστον έως την 22/07/2010, για τον περιορισμό της εφαρμογής των διατάξεων σε περιπτώσεις δωροδοκίας που έχουν τη δυνατότητα να προκαλέσουν στρέβλωση του ανταγωνισμού στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών¹³⁰.

---

¹²⁷ Καϊάφα-Γκμπάντι, ό.π., σ. 702-703.

¹²⁸ Χατζηκόστας, ό.π., σ. 628.

¹²⁹ Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: νεότερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (2012) Ιανουάριος *Ποινική Δικαιοσύνη*, σ. 38-49, σε σ. 39.

¹³⁰ Αναστασοπούλου, ό.π., σ. 184.

Τέλος, πιο πρόσφατα, η Ευρωπαϊκή Ένωση με την οδηγία ΕΕ 2017/1371 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου ήρθε και πάλι να προωθήσει την εναρμόνιση ποινικών διατάξεων των κρατών-μελών της με σκοπό την προστασία των οικονομικών της συμφερόντων. Η Οδηγία έρχεται να εστιάσει στην τυποποίηση των αδικημάτων που συνιστούν απάτη ως προς τα συμφέροντα αυτά. Ειδικότερα δε, στο άρθρο 4 παρ. 2, έρχεται να προβλέψει την ενεργητική και παθητική δωροδοκία, όταν αυτές ζημιώνουν ή μπορούν να ζημιώσουν τα συμφέροντα της Ένωσης¹³¹.

Παρατηρείται ότι οι όποιες προβλέψεις για τη διαφθορά αφορούν στην τυποποίηση επιμέρους πράξεων αυτής, οι οποίες μάλιστα σκοπό έχουν τις περισσότερες φορές να προστατεύσουν είτε τον ανταγωνισμό στην αγορά είτε τα οικονομικά συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πράξεις που συνιστούν το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εντάσσονται στην καλύτερη περίπτωση σε περιπτώσεις οργανωσιακής παρέκκλισης, οι οποίες μάλιστα έχουν σκοπό την τέλεση πράξεων διαφθοράς. Συνεπώς, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν αντιπροσωπεύεται συνολικά στα κείμενα αυτά, από τη στιγμή που οι βλάβες που το συνοδεύουν είναι ευρύτερες από αυτές που προκαλεί η διαφθορά, η οποία, σε κάθε περίπτωση, αποτελεί ένα μέσο για την πραγμάτωσή του και όχι το έγκλημα καθαυτό.

Τέλος, ακόμα και στα σημαντικά κείμενα της ΕΕ για το οργανωμένο έγκλημα, δεν συναντάει κανείς κάποια αναφορά σχετική με το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αλλά μόνο τις διατυπώσεις για τον ορισμό και την ποινική τυποποίηση του οργανωμένου εγκλήματος. Για παράδειγμα, η διατύπωση του Συμβουλίου της ΕΕ για το οργανωμένο έγκλημα, αφορά σε έντεκα συνολικά χαρακτηριστικά που αυτό μπορεί να έχει¹³², η Κοινή Δράση 98/733/ΔΕΥ του Συμβουλίου της ΕΕ αναφέρεται στη διαρθρωμένη ένωση των ατόμων που απαρτίζουν μία εγκληματική οργάνωση, ενώ το 2000, το Σχέδιο Δράσης για το οργανωμένο έγκλημα το αναγνωρίζει ως φαινόμενο δυναμικό, με ρευστές δομές και χωρίς σύνορα¹³³. Η μεταγενέστερη, Απόφαση-Πλαίσιο 2005/212/ΔΕΥ του Συμβουλίου της ΕΕ εξαρτά το οργανωμένο έγκλημα με το οικονομικό όφελος και συνεπώς δεν μπορεί να εμπεριέχει όλες

---

¹³¹ Δημήτρης Χρ. Αναστασόπουλος, «Η Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 σχετικά με την καταπολέμηση της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και η ενσωμάτωσή της στο εθνικό δίκαιο» (2020) (8) *The Art of Crime*, σ. 168-174, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023, από https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2020/05/18_ANASTASOPOULOS_TEYXOS_8.pdf, σε σ. 170-171.

¹³² Paoli & Vander Beken, ό.π., σ. 22.

¹³³ Ελισάβετ Συμεωνίδου-Καστανίδου, «Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (2006) ΝΣΤ *Ποινικά Χρονικά*, σ. 865-873, σε σ. 867, 869-870.

τις εκφάνσεις του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος. Τέλος, η Απόφαση-Πλαίσιο 2008/841/ΔΕΥ επί της ουσίας δεν πρωτοτύπησε αλλά αποδέχθηκε με τη σειρά της τους ορισμούς της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Οργανωμένο Έγκλημα¹³⁴.

4.5 Οι προβλέψεις της GRECO για τη διαφθορά

Η συμμόρφωση των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης με τα πρότυπα και τις καλές πρακτικές ενάντια στη διαφθορά αλλά και η περαιτέρω δημιουργία τέτοιων προτύπων, καθώς και η προσαρμογή τους στην εκάστοτε χρονική περίοδο, αποτελούν βασικές προτεραιότητες για τη ομάδα των κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της διαφθοράς (GRECO). Είναι ένα όργανο το οποίο παρακολουθεί τη δυνατότητα των κρατών-μελών στην καταπολέμηση της διαφθοράς σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο, καθώς και τη συμμόρφωση με τις προβλέψεις των Συμβάσεων του Αστικού αλλά και του Ποινικού Δικαίου για τη διαφθορά του 1999, αμφοτέρων του Συμβουλίου της Ευρώπης. Σύμφωνα δε με τη Σύμβαση Ποινικού Δικαίου για τη διαφθορά, η τελευταία θίγει τη δημοκρατία, θέτει σε κίνδυνο τα κοινωνικά ηθικά θεμέλια, τη χρηστή διακυβέρνηση και τη δικαιοσύνη εν γένει, ενώ παράλληλα εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη¹³⁵.

Κατά την GRECO η δωροδοκία, τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα είναι ο βασικός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η έννοια της διαφθοράς, συνιστάμενη στην αθέμιτη παροχή ή λήψη παρανόμου ωφελήματος από δημόσιο ή ιδιωτικό υπάλληλο για πράξη αντιτιθέμενη στα καθήκοντά του¹³⁶.

Η GRECO παρακολουθεί επί της ουσίας τα βήματα των κρατών-μελών στις προσπάθειες για ποινικοποίηση της διαφθοράς στον ιδιωτικό και το δημόσιο τομέα, τον καταλογισμό ευθυνών και την καταβολή αποζημιώσεων όπου αναγνωρίζεται η πρόκληση βλαβών από πρακτικές διαφθοράς, τη στάση των υπαλλήλων του δημοσίου τομέα αναφορικά με το φαινόμενο, καθώς και τη διαφάνεια σε ό,τι αφορά στη χρηματοδότηση των πολιτικών

---

¹³⁴ Χλούπης, ό.π., σ. 543.

¹³⁵ Council of Europe, *The Fight against Corruption: A Priority for the Council of Europe* (Council of Europe, 2017), <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/priority-for-the-coe>, ανάκτηση 18 Ιανουαρίου 2023.

¹³⁶ Δημήτριος Γ. Ράικος, *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου* (Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006), σ. 101.

κομμάτων¹³⁷. Ο πέμπτος γύρος αξιολόγησης ξεκίνησε το 2017 και αφορά τις δράσεις των κεντρικών κυβερνήσεων, συμπεριλαμβανομένων υψηλά ιστάμενων αξιωματούχων, καθώς και των αρχών επιβολής του νόμου και επικεντρώνεται μεταξύ άλλων στο σύστημα διοίκησης, τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, τη δήλωση της περιουσίας και των συμφερόντων, καθώς και την αποτροπή σύγκρουσης των συμφερόντων αυτών¹³⁸. Πρόκειται επί της ουσίας για μία ομάδα που επιτηρώντας την τήρηση των Συμβάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, προάγει ταυτόχρονα τη βέλτιστη δυνατή εφαρμογή τους για την πάταξη της διαφθοράς στο δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, με επίκεντρο πάντα τη δωροδοκία. Δεν γίνεται όμως έτσι, δυνατό να περιγραφούν οι λειτουργίες που οδηγούν τη σύμπραξη των επιχειρήσεων με το κράτος να παράγει έγκλημα ούτε να αντιμετωπιστούν ή να προληφθούν οι βλάβες που αυτό συνεπάγεται.

---

¹³⁷ Council of Europe, ό.π.

¹³⁸ GRECO, *21st General Activity Report (2020) of the Group of States against Corruption (GRECO)* (Council of Europe, Strasbourg 2021), σ. 9, 20.

5. Πρακτική αποτύπωση του φαινομένου κατά την τελευταία δεκαετία

5.1 Η μετουσίωση της θεωρίας σε πράξη

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα απαντάται σε όλο τον κόσμο, σε όλες τις περιόδους, όπου παρατηρείται ακριβώς η ενδυναμωμένη αλληλεπίδραση μεταξύ κράτους και επιχειρήσεων. Είναι πρόδηλο ότι είναι άμεσα συνυφασμένη με τη διαφθορά. Συντελείται μέσω κανονιστικών και νομοθετικών αβλεψιών, για τις οποίες εμμέσως ή αμέσως υπεύθυνο είναι το κράτος. Και αυτό διότι, ακόμα και στις περιπτώσεις που οι κανονιστικές παραβιάσεις ή τα κενά αφορούν στην επιχείρηση με την οποία το κράτος βρίσκεται σε συνεργασία -νόμιμη κατά τα λοιπά-, το τελευταίο αδυνατεί να δράσει ή επιλέγει την αδράνεια για τον εντοπισμό και τη διόρθωσή τους. Η «ασάφεια» στο πλαίσιο της σχέσης κράτους-επιχειρήσεων είναι βολική και για τους δύο. Η δε σχέση αυτή περνάει απαρατήρητη και τα αποτελέσματά της μπορούν να επαναληφθούν απρόσκοπτα. Στο τέλος, συνηθίζονται και κανονικοποιούνται στη συλλογική συνείδηση. Ακόμα και να βγουν στην επιφάνεια οι αθέμιτες δράσεις που πηγάζουν από τη σχέση αυτή, το κράτος -για να μετριάσει και το κόστος που το ίδιο θα υποστεί- βρίσκεται εκεί με νομοθετικές ή άλλες παρεμβάσεις να απονείμει επί της ουσίας ποινική ασυλία, συμβάλλοντας ακόμα περισσότερο στην κανονικοποίηση του φαινομένου¹³⁹.

Τα παραδείγματα ανά τον κόσμο είναι πολλά και οι βλάβες ποικίλες και σοβαρές για το κοινωνικό γίγνεσθαι. Συμπράξεις με μεγάλες πολυεθνικές, κατά παράβαση των όρων ανταγωνισμού, απευθείας αναθέσεις δημιουργίας και εκμετάλλευσης δημοσίων έργων, σύναψη συμβάσεων που παραβιάζουν τα εργασιακά δικαιώματα, σκοτεινές σχέσεις με ΜΚΟ και άλλα.

Η σύμπραξη δημοσίου-ιδιωτικού τομέα δεν φέρνει απαραίτητα την οικονομική ανάπτυξη όσο και εάν αυτή είναι η εικόνα που θέλουν οι επίσημοι φορείς και οι επιχειρήσεις που συμπράττουν να το παρουσιάσουν έτσι. Όχι απαραίτητα γιατί θέλουν να συσκοτίσουν τα εγκλήματα που προκαλούνται από τη σύμπραξη αυτή αλλά γιατί θέλουν να αποκρύψουν το γεγονός ότι απέτυχαν οικτρά να δημιουργήσουν κάτι με θετικό κοινωνικό πρόσημο και

---

¹³⁹ Γεωργούλας, ό.π., 54.

τελικά προκάλεσαν επιπλέον προβλήματα και κοινωνικές βλάβες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι διαχρονικά οι φωνές για τη δράση παγκόσμιων οικονομικών οργανισμών όπως η Παγκόσμια Τράπεζα σε χώρες της Αφρικής, που ενώ υποτίθεται ότι επενδύουν με σκοπό την ανάπτυξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των εκεί κατοίκων, εν τέλει δημιουργεί λιτότητα στις εν λόγω χώρες, οι οποίες μπαίνουν στη λογική αυτή προκειμένου να αποπληρώσουν τα «αναπτυξιακά» δάνεια από τους ανωτέρω οργανισμούς, δημιουργώντας έτσι παραπάνω φτώχεια και εξαθλίωση και ανοίγοντας ταυτόχρονα την ψαλίδα ανάμεσα στις ανώτερες και τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, προς όφελος των πρώτων¹⁴⁰.

Οι ραγδαίες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις παγκοσμίως κατά την τελευταία δεκαετία, όπως οι πολιτικές λιτότητας και οι λοιπές συνέπειες της οικονομικής ύφεσης, οι αποκαλύψεις για εκτεταμένη απόκρυψη και παράνομη διαφυγή κεφαλαίων σε φορολογικούς παραδείσους, το μεταναστευτικό ζήτημα, οι πολεμικές συγκρούσεις μεταξύ κρατών, η πανδημία του κορωνοϊού και άλλα επέδρασαν αναμφίβολα και στο κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Αυτό συνέβη, όμως, μόνο ως προς τους τρόπους εκδήλωσής του. Στην πράξη αποδείχτηκε ότι ως προς τον πυρήνα του έμεινε αναλλοίωτο, όπως και αναλλοίωτη παρέμεινε και η σύλληψη του ως φαινόμενο από τα κράτη. Στα δε τεκταινόμενα της Ελλάδας, ομοίως οι εξελίξεις έπαιξαν το ρόλο τους, με την οικονομική κρίση και τη μακροχρόνια ύφεση που ακολούθησαν να επηρεάζουν τη φυσιογνωμία του εγκλήματος, με τη παράνομη οικονομία να ανθεί, την ανεργία να καλπάζει, και το οργανωμένο έγκλημα να βλέπει να διαφαίνεται μία μεγάλη ευκαιρία για την συντήρηση αλλά και τη γιγάντωσή του¹⁴¹. Μέσα σε αυτή τη συνθήκη, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, ακολουθώντας το ίδιο μοτίβο, δεν απετέλεσε εξαίρεση.

5.2 Η ελληνική περίπτωση του σκανδάλου της Siemens

---

¹⁴⁰ Friedrichs, ό.π., 171.

¹⁴¹ Gasparinatos, Stamouli & Vidali, ό.π., σ. 2.

5.2.1 Οι αδιαφανείς συμβάσεις και το σύστημα δωροδοκιών

Η υπόθεση της Siemens είναι η πλέον εμβληματική για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα και απασχόλησε μέχρι και πολύ πρόσφατα την κοινή γνώμη. Σε αυτή, ο γερμανικός κολοσσός Siemens AG, μέσω της θυγατρικής του εταιρείας στην Ελλάδα, επετύγχανε τη σύναψη συμβάσεων με το ελληνικό δημόσιο, μέσα από ένα δίκτυο παράνομων χρηματοδοτήσεων πολιτικών κομμάτων, δωροδοκίας πολιτικών προσώπων και αξιωματούχων του δημοσίου τομέα, καθώς και περαιτέρω αλλοίωσης των συνθηκών, μέσα στις οποίες διεξάγονταν οι διαγωνισμοί ανάδειξης αναδόχων σημαντικών δημοσίων έργων¹⁴².

Ειδικότερα, μία από τις συμβάσεις τις οποίες «κυνήγησε» και εξασφάλισε η Siemens αφορούσαν, προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, στην ψηφιοποίηση του δικτύου τηλεπικοινωνιών ανά την Ελλάδα που διέθετε ο ΟΤΕ, με τις εκτιμήσεις να κάνουν λόγο για δωροδοκίες εκ μέρους της εταιρείας, ύψους 13 εκατομμυρίων ευρώ¹⁴³. Από τη διερεύνηση της υπόθεσης από τη γερμανική δικαιοσύνη, προέκυψε ότι η εταιρεία είχε δημιουργήσει ένα σύστημα δωροδοκιών δημοσίων αξιωματούχων, πολιτικών στελεχών και πολιτικών κομμάτων, κυρίως μέσω υπεράκτιων εταιρειών, για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της αναφορικά με δημόσιες συμβάσεις. Τα χρήματα από τις δωροδοκίες κατέληγαν σε μεγάλο βαθμό στα ταμεία των δύο κομμάτων εξουσίας της εποχής που είχαν τους ρόλους κυβερνήσεως και αξιωματικής αντιπολιτεύσεως αντίστοιχα. Στην περίπτωση αυτή κατηγορήθηκαν μεταξύ άλλων τόσο ένας πρώην Υπουργός Μεταφορών όσο και ο τότε σύμβουλος του Πρωθυπουργού κατά την επίμαχη περίοδο. Οι κατηγορούμενοι ήταν συνολικά 63 και οι κατηγορίες αφορούσαν δωροδοκίες, ξέπλυμα μαύρου χρήματος και κατάχρηση σε βάρος του δημοσίου. Βασικό αφήγημα δικαιολόγησης των δωροδοκιών στα πολιτικά πρόσωπα ήταν ότι, τα χρήματα δεν αφορούσαν στην επιλεξιμότητα της εταιρείας έναντι άλλων εταιρειών αλλά σε χορηγία της Siemens προς τα κομματικά ταμεία για τον προεγκλογικό αγώνα. Ο δε σύμβουλος του Πρωθυπουργού παραδέχθηκε ότι το 1999 έλαβε 1.000.000 ευρώ και τα κατήυθνε στα ταμεία του κυβερνώντος κόμματος για τον προεκλογικό αγώνα¹⁴⁴.

---

¹⁴² Βιδάλη, ό.π., σ. 145.

¹⁴³ Στο ίδιο, σ. 147.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 147-148.

Είναι προφανές ότι η δωροδοκία αφορούσε σε ολόκληρα πολιτικά κόμματα και όχι μόνο πολιτικά στελέχη ατομικά, δια των παράνομων χρηματοδοτήσεων προεκλογικών εκστρατειών. Επιπλέον, τα ΜΜΕ χειραγωγούνταν και αυτά, ώστε να μην γίνει τίποτα αντιληπτό περί αθέμιτων πρακτικών. Σύμφωνα με το πόρισμα της Βουλής των Ελλήνων, για την ψηφιοποίηση του ΟΤΕ, τα στελέχη που δωροδοκήθηκαν λάμβαναν προμήθεια 8% επί του τζίρου των πωλήσεων της επιχειρηματικής δραστηριότητας του Οργανισμού και 2% επί του τζίρου πωλήσεων για τα σταθερά δίκτυα. Οι δε συμβάσεις λάμβαναν χώρα με πλασματική τιμολόγηση, αφού ήταν της τάξεως του 10% πάνω από την πραγματική. Επί της ουσίας, τις «μίζες» που έδινε η εταιρεία τις χρηματοδοτούσε το ίδιο το ελληνικό δημόσιο¹⁴⁵.

Μία ακόμα «αμαρτωλή» σύμβαση μεταξύ της Siemens και του ελληνικού κράτους ήταν αυτή της προμήθειας στο ελληνικό δημόσιο στις αρχές του 2000 του συστήματος ασφαλείας C4I που θα χρησιμοποιούταν στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας του 2004, με 10 εκατομμύρια ευρώ περίπου να διατίθενται ώστε η εταιρεία να διαφθείρει κρατικούς θεσμούς και δομές¹⁴⁶. Ειδικότερα, δόθηκαν χρήματα και στα δύο μεγάλα κόμματα της εποχής, ώστε προσκείμενοι σε αυτά δημόσιοι υπάλληλοι να παραλάβουν το σύστημα, καίτοι δεν ήταν ολοκληρωμένο, λόγω και των περιορισμών που υπήρχαν ως προς τον απαιτούμενο χρόνο παράδοσής του. Το δε σύστημα αυτό δεν λειτούργησε ποτέ¹⁴⁷.

Η συστηματικότητα με την οποία η εταιρεία και το κράτος διαπλέκονταν όμως δεν σταματά εκεί. Η Siemens εξασφάλισε την αποκλειστική προμήθεια νοσοκομείων με υψηλής τεχνολογίας ιατρικό υλικό, για την τεχνική υποστήριξη του οποίου προχωρούσε σε υπερτιμολογήσεις. Τέλος, υπερτιμολόγηση σε διπλάσιες ή και τριπλάσιες τιμές από το μέσο όρο της αγοράς έγινε και κατά στην κατασκευή αμαξοστοιχιών για λογαριασμό του ΟΣΕ, οι οποίες μάλιστα δεν ήταν συμβατές και με τους ελληνικούς σιδηροδρόμους. Όλα τα παραπάνω ήταν κομμάτι ενός μεγαλύτερου σκανδάλου, όπως καταδείχθηκε και από την έρευνα στη Γερμανία, που δεν αφορούσε μόνο στην Ελλάδα. Ωστόσο, δύο βασικά στελέχη της εταιρείας, υπεύθυνα για το εν Ελλάδι σκάνδαλο, διέφυγαν της σύλληψης, ο εισαγγελέας που ήταν αρμόδιος για την υπόθεση ελέγχθηκε αρχικά για λάθος χειρισμούς και κρίθηκε τελικά αθώος από τον Άρειο Πάγο, ενώ τα διεθνή εντάλματα σύλληψης που εκδόθηκαν για

---

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 146-147.

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 147.

¹⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 146, 148.

τους διαφυγόντες στο εξωτερικό δεν εκτελέστηκαν στη Γερμανία για τυπικούς, όπως αναφέρθηκε, λόγους. Η δε δίκη ξεκίνησε τελικά 13 χρόνια μετά την αποκάλυψη της υπόθεσης, ήτοι το 2017¹⁴⁸.

5.2.2 Το αποτέλεσμα από τη δικαστική διερεύνηση

Είναι προφανές ότι ένας ολόκληρος μηχανισμός αποτελούμενος από το πολιτικό σύστημα και τη δικαιοσύνη τέθηκε σε λειτουργία για να αποσιωπηθεί η υπόθεση και να μην υπάρξουν περαιτέρω συνέπειες για τους υπαίτιους. Σύμφωνα και με το πόρισμα της Εξεταστικής Επιτροπής της Βουλής των Ελλήνων, ο ρόλος της δικαιοσύνης υπήρξε καθοριστικός ώστε να καθυστερήσει σημαντικά η διερεύνηση της υπόθεσης, να γίνει σε ορισμένες περιπτώσεις επιλεκτικά, να προκληθούν παραλείψεις και παρατυπίες αλλά και να μην καταλογιστούν για τους ανωτέρω λόγους ποινικές ή/και πειθαρχικές διώξεις στους χειριστές της δικαστικής έρευνας. Επιπρόσθετα, το ίδιο πόρισμα αναγνωρίζει ότι και σε επίπεδο εκτελεστικής εξουσίας, ήταν λάθος που η ανεξάρτητη Αρχή για το «ξέπλυμα» μαύρου χρήματος που θα μπορούσε να συμβάλει στη διερεύνηση της υπόθεσης, αντικαταστάθηκε από μία Επιτροπή εποπτευόμενη από το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών¹⁴⁹.

Οι παλινωδίες στην υπόθεση οδήγησαν τελικά στην ατιμωρησία. Ο εμπλεκόμενος πρώην Υπουργός Μεταφορών καταδικάστηκε μόλις το 2017 για νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματική δραστηριότητα, καθώς το αδίκημα της δωροδοκίας είχε παραγραφεί¹⁵⁰. Τελικά, του επιβλήθηκε εξαγοράσιμη ποινή φυλάκισης πέντε ετών και παρέμεινε ελεύθερος¹⁵¹.

Καθόσον πέρασαν δεκαέξι έτη για τη διενέργεια και ολοκλήρωση της δικαστικής έρευνας, η υπόθεση έληξε τελικά με την αθώωση του συνόλου των κατηγορουμένων μόλις πρόσφατα το Σεπτέμβριο του 2022, ένεκα παραγραφής των αδικημάτων αλλά και επί της ουσίας. Ο δε σύμβουλος του Πρωθυπουργού που ομολόγησε ότι έλαβε από την εταιρεία χρηματικό ποσό για τα ταμεία του κυβερνώντος τότε κόμματος, αθωώθηκε, πρωτοδίκως μάλιστα, καθώς

---

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 145-146.

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 149.

¹⁵⁰ Χρήστος Δεμέτης, «Τα 10 μεγαλύτερα πολιτικά σκάνδαλα της μεταπολίτευσης», *news247* (27 Οκτωβρίου 2018), <https://news247gr.exposure.co/politikaskandala>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁵¹ CNN Greece, «Εξαγοράσιμη ποινή φυλάκισης πέντε ετών για τον Τ. Μαντέλη», *CNN Greece* (11 Μαΐου 2018), <https://news247gr.exposure.co/politikaskandala>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

κρίθηκε ότι δεν έδρασε για προσωπικό όφελος¹⁵². Στην εταιρεία δεν υπήρξαν περαιτέρω κυρώσεις, αφού το Ελληνικό Δημόσιο με την υπ' αριθμ. ΥΠΟΙΚ 07085ΕΞ2012/27.08.2012 Σύμβαση (ΦΕΚ Α' 164/27.8.2012) παραιτήθηκε από κάθε αστική ή διοικητική αξίωση και πρόστιμο σε βάρος της γερμανικής εταιρείας και της θυγατρικής της στην Ελλάδα, με αντάλλαγμα συνολικά 170 εκατομμύρια ευρώ, δέσμευση για επενδύσεις συνολικού ύψους 100 εκατομμυρίων ευρώ και εξέταση για περαιτέρω επενδύσεις ύψους 60 εκατομμυρίων ευρώ. Τα ανωτέρω ποσά αν και ακούγονται μεγάλα, τελικά φαντάζουν μικρά, εάν σκεφτεί κάποιος ότι το Ελληνικό Δημόσιο αξίωνε αρχικά κοντά στα 2 δισεκατομμύρια ευρώ¹⁵³.

5.2.3 Η υπόθεση της Siemens ως η πλέον χαρακτηριστική για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα

Η Siemens διέθετε μέσω εξωχώριων εταιρειών ταμεία για δωροδοκίες αξιωματούχων σε χώρες εκτός της Γερμανίας. Οι εταιρείες αυτές ήταν ιδρυμένες από υψηλά ιστάμενα στελέχη της Siemens με έδρα τη Γερμανία. Συνεπώς, η δωροδοκία γινόταν με σύστημα που δημιούργησε η ίδια η εταιρεία, της οποίας οι στόχοι εξυπηρετούνταν δια της δωροδοκίας. Το σκέλος της οργανωσιακής παρέκκλισης εδώ είναι πέρα για πέρα υπαρκτό. Η διαφθορά ήταν συστημική και αφορούσε την ίδια την επιχείρηση, πολιτικά κόμματα εξουσίας και τον κρατικό μηχανισμό που τα τελευταία ήλεγχαν, λόγω ακριβώς της θέσης τους στην πολιτική ζωή του τόπου.

Η υπόθεση Siemens αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα δυσλειτουργιών της εκτελεστικής εξουσίας και του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, με σειρά παλινωδιών κατά την πορεία της υπόθεσης, φτάνοντας στο σημείο να ασκηθεί δίωξη στον ίδιο τον ερευνητή, το δικαστικό λειτουργό που ανέλαβε τη διερεύνηση, με την αιτιολογία ότι οι χειρισμοί του δεν ήταν οι ενδεδειγμένοι για τη διαλεύκανση της υπόθεσης, λόγος για τον οποίο και εν τέλει αντικαταστάθηκε¹⁵⁴. Ανεξάρτητα από την ορθότητα και τα κίνητρα της επιλογής αυτής, αυτό που μένει ως απόσταγμα είναι το γεγονός είναι ότι η διαφθορά έχει

---

¹⁵² Ιωάννα Μάνδρου, «Υπόθεση Siemens: Η καθυστέρηση οδήγησε στην απαλλαγή», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (27 Σεπτεμβρίου 2022), <https://www.kathimerini.gr/society/562063240/oliki-paragrafi-gia-to-skandalo-siemens/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁵³ Τάσος Τέλλογλου, «Το πλούσιο παρασκηνίο στην υπόθεση Siemens», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (8 Απριλίου 2012), <https://www.kathimerini.gr/politics/455119/to-ploysio-paraskinio-stin-ypothesi-siemens/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁵⁴ Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 159-160.

τη δυνατότητα να εισβάλει σε κάθε πόρο εξουσίας οιασδήποτε μορφής και να τη διαβρώσει, η δε δύναμη που διαθέτει είναι τρομακτική.

5.3 Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην τοπική αυτοδιοίκηση μέσα από το παράδειγμα του Δήμου Σιθωνίας

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα μπορεί και απλώνεται σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων, στις οποίες συμμετοχος είναι το κράτος είτε αυτό αφορά στον σκληρό πυρήνα του είτε σε περιφερειακές του δομές και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Η τοπική αυτοδιοίκηση δεν θα μπορούσε, δυστυχώς, να απουσιάζει από το «κάδρο». Κατά καιρούς, διάφορες υποθέσεις έχουν έρθει στο προσκήνιο, πάντα υπό την γενικότερη έννοια-ομπρέλα της διαφθοράς. Η τοπική αυτοδιοίκηση, διαχειριζόμενη δημόσιο χρήμα για την βελτίωση των υποδομών και της ποιότητας ζωής εν γένει των πολιτών της, αποτελεί πόλο έλξης τόσο για το οργανωμένο όσο και για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Και ενώ υποτίθεται ότι το θεσμικό πλαίσιο διαφάνειας κατά τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων ενδυναμώνεται συνεχώς με ταυτόχρονο έλεγχο από αρμόδιες υπηρεσίες και Ανεξάρτητες Αρχές¹⁵⁵, συνεχώς προκύπτουν νέες περιπτώσεις για να υπενθυμίσουν ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βρίσκει πάντα τρόπους να δρα.

Στην Ελλάδα, τέτοιο παράδειγμα με «οσμή» κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, αποτελεί η περίπτωση της αναβάθμισης του συστήματος ύδρευσης στο Δήμο Σιθωνίας Χαλκιδικής. Ειδικότερα, επρόκειτο για την παροχή έργου εκσυγχρονισμού του δικτύου με ψηφιακούς υδρομετρητές για την ανίχνευση τυχόν διαρροών νερού, καθώς και για την καταμέτρηση της κατανάλωσης με εξειδικευμένο λογισμικό, το οποίο φερόταν να εκκίνησε το 2014¹⁵⁶. Το έργο ήταν συνολικού ύψους 9,4 εκατομμυρίων ευρώ αλλά, ενώ αρχικά είχε ενταχθεί στο ΕΣΠΑ, απεντάχθηκε τελικά, καθώς, σύμφωνα με έλεγχο της Ενιαίας Ανεξάρτητης Αρχής

---

¹⁵⁵ Παναγιώτα Μιχελή, «Σκέψεις ως προς τους ευρωπαϊκούς και εθνικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς καταστολής της κακοδιοίκησης και διαφθοράς σε σύγχρονο Κράτος Δικαίου», στο Ε. Γ. Μπάλτα (Επιμ.), *Δημόσια Διακυβέρνηση: Προοπτικές και Προκλήσεις στον 21ο αιώνα, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Τομέα Διοικητικής Επιστήμης Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου, 31.10-1.11.2018* (Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2019), σ. 117-130, σε σ. 127.

¹⁵⁶ Karfitsa News, «Σιθωνία: Αρχίζει η δίκη «ρολογιών» νερού αξίας 9,4 εκ. ευρώ», *Karfitsa News* (20 Σεπτεμβρίου 2022), <https://www.karfitsa.gr/koinonia/sithonia-archizei-i-diki-rologion-nerou-axias-94-ek-evro/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

Δημοσιών Συμβάσεων το 2015, αν και αναδείχθηκε ο ανάδοχος του έργου και καθορίστηκαν οι όροι της σύμβασης, ποτέ δεν άρχισε η εκτέλεσή του¹⁵⁷.

Παρόλα αυτά, το Δεκέμβριο του 2016 εκδόθηκε με απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Χαλκιδικής διαταγή πληρωμής ύψους 3.018.980,88 ευρώ προς την εταιρεία που είχε αναλάβει το έργο, καθώς φερόταν να έχει εκτελέσει μέρος του, γεγονός που πιστοποιούσε με έγγραφό της η διεύθυνση τεχνικών υπηρεσιών του Δήμου¹⁵⁸. Σύμφωνα με μαρτυρίες ωστόσο, υδρόμετρα ουδέποτε τοποθετήθηκαν παρά μόνο το 2018, με την αντιπολίτευση στο δημοτικό συμβούλιο να καταγγέλει παρατυπίες και αδιαφανείς διαδικασίες, από την ίδια εταιρεία που είχε αναλάβει το έργο το 2014. Στον τότε δήμαρχο, καθώς και υπαλλήλους των υπηρεσιών του Δήμου ασκήθηκαν διώξεις κακουργηματικού χαρακτήρα. Ο δε δήμαρχος μετά την απολογία του στον ανακριτή, αφέθηκε ελεύθερος με εγγυοδοσία 25.000 ευρώ. Η δίκη επρόκειτο να ξεκινήσει το Σεπτέμβριο του 2022¹⁵⁹.

5.4 Η υγειονομική κρίση ως εφιαλτήριο του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος – Το σκάνδαλο με μάσκες

Η πανδημία του κορωνοϊού ήρθε να προκαλέσει κοσμογονικές αλλαγές στην κοινωνία, καθώς άλλαξαν ανθρώπινες συνήθειες, ακόμη και η ανθρώπινη αλληλεπίδραση, πέραν των λοιπών αλλαγών που επέφερε στην ανθρωπότητα η κοινωνική αποστασιοποίηση. Η μετάβαση ήταν πρωτόγνωρη και οι όποιες αλλαγές έπρεπε να γίνουν μέσα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, με την προσαρμογή στη νέα κατάσταση να συνοδεύεται πολλές φορές με πανικό και άλλες με αμηχανία σε κάθε πτυχή της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, όμως προσαρμόζεται. Εκεί που η κοινωνία βλέπει εμπόδια στην ομαλή λειτουργία της αυτό βλέπει ευκαιρίες, εκμεταλλευόμενο την ευαλωτότητα των κοινωνικών δομών και σχέσεων. Αυτό έκανε και σε αυτή τη συγκυρία.

---

¹⁵⁷ Epoli.gr, «Φερόμενη υπόθεση διαφθοράς στο Δήμο Σιθωνίας», *epoli.gr* (6 Απριλίου 2019), <https://www.epoli.gr/feromeni-ypothesi-diafthoras-dimo-sithwnias-a-106003.html>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁵⁸ Epoli.gr, ό.π.

¹⁵⁹ Karfitsa News, ό.π.

Βασικό μέτρο της προστασίας από τον κορωνοϊό και της μείωσης της διασποράς στην κοινότητα αποτελεί η χρήση μάσκας. Οι κυβερνήσεις, λοιπόν, με την αρχή της πανδημίας, κλήθηκαν να μεριμνήσουν για την προμήθεια ασυνήθιστα μεγάλων ποσοτήτων масκών που να πληρούν τις προδιαγραφές για να ικανοποιήσουν τη ζήτηση και να προστατεύσουν τους πολίτες τους.

Το ίδιο αποφάσισε να πράξει και η γερμανική κυβέρνηση το 2020. Υπό την πίεση του χρόνου για την έγκαιρη προμήθεια προστατευτικών масκών, ο Υπουργός Υγείας της Γερμανίας μερίμνησε για την αγορά εκατοντάδων εκατομμυρίων масκών από την Κίνα, αξίας ενός δισεκατομμυρίου ευρώ. Οι μάσκες αυτές όμως δεν έφεραν ειδική πιστοποίηση σύμφωνα με τα πρότυπα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία αποτυπώνεται με ανάλογη σήμανση. Το γερμανικό Υπουργείο Υγείας αποτάνθηκε σε οργανισμό πιστοποίησης για τη διεξαγωγή μίας ταχύρρυθμης διαδικασίας χωρίς να τηρούνται τα προβλεπόμενα πρότυπα ποιότητας, όπως προσομοίωση χρήσης ή έλεγχος θερμοκρασίας. Ωστόσο, υπήρχε διαφωνία με την ηγεσία του γερμανικού Υπουργείου Εργασίας, το οποίο ήταν και το αρμόδιο για τον καθορισμό αυτών των προτύπων. Μάλιστα, καθώς η διαφωνία δεν επέτρεπε τη διάθεση των масκών, αρχές του 2021 και με τη δικαιολογία ότι το υλικό θα καταστρέφονταν, το Υπουργείο Υγείας πρότεινε αυτές να διατεθούν δωρεάν σε ΑμεΑ και αστέγους. Το τελευταίο ήταν και αυτό που οδήγησε σε ρήξη μέσα στον κυβερνητικό συνασπισμό, καθώς ζητήθηκε ανοιχτά η παραίτηση του Υπουργού Υγείας¹⁶⁰.

Σαν να μην έφτανε αυτό, αποκαλύφθηκε ότι δύο βουλευτές του κυβερνητικού συνασπισμού λειτούργησαν ως μεσάζοντες για να προωθήσουν συγκεκριμένες εταιρίες κατασκευής προστατευτικών масκών στην κυβέρνηση, έναντι χρηματικού αντιτίμου εκατοντάδων χιλιάδων ευρώ έκαστος¹⁶¹. Ο ένας παραιτήθηκε τόσο από το κόμμα του όσο και από την πολιτική γενικότερα, παραδεχόμενος πως υπέπεσε σε σφάλμα. Είχε προηγηθεί η αποκάλυψη ότι η εταιρεία συμφερόντων του έλαβε 250.000 ευρώ περίπου για την προώθηση των συγκεκριμένων масκών¹⁶². Ο δεύτερος, ωστόσο, αρνήθηκε να παραιτηθεί

---

¹⁶⁰ Athens Voice, «Γερμανία - Σκάνδαλο με ακατάλληλες μάσκες σε άστεγους & ΑΜΕΑ», *Athens Voice* (6 Ιουνίου 2021), <https://www.athensvoice.gr/epikairotiadiethni/716934/germania-skandalo-me-akatalliles-maskes-se-astegoys-amea/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁶¹ Γενς Τουράις, «Παραιτήσεις φέρνει το σκάνδαλο με τις μάσκες», *DW* (9 Μαρτίου 2021), <https://www.dw.com/el/paraitiseis-fernei-to-skandalo-me-tis-maskes/a-56819214>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁶² World Today News, «German MPs lose positions after scandal over face mask trade / Article / LSM.lv», *World Today News* (8 Μαρτίου 2021), <https://www.world-today-news.com/german-mps-lose-positions-after-scandal-over-face-mask-trade-article-lsm-lv/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

από βουλευτής και αποχώρησε απλά από το κόμμα του¹⁶³. Νωρίτερα, είχε αρνηθεί τις κατηγορίες. Σύμφωνα με αυτές, εταιρεία συμφερόντων του φέρεται να εισέπραξε περί τις 650.000 ευρώ για τη διαμεσολάβησή του στην αγορά μασκών τόσο από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Υγείας όσο και από αυτό της Βαυαρίας. Το δε έμβασμα δόθηκε με την αιτιολογία της παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών από τρίτο φορέα και όχι από τον ίδιο τον προμηθευτή, ενώ δεν καταβλήθηκε ούτε ο προβλεπόμενος ΦΠΑ¹⁶⁴.

Έκτοτε το θέμα δεν έχει λάβει περαιτέρω δέουσας προβολής, ενώ το όλο σκάνδαλο περιστράφηκε μόνο γύρω από τα δύο αυτά πρόσωπα. Ο ρόλος του προμηθευτή και το εάν ήταν ενδεδειγμένες οι ενέργειες των κρατικών αξιωματούχων που ενέκριναν την αγορά δεν έχουν αποκαλυφθεί έως σήμερα. Η περίπτωση αυτή δε είναι ενδεικτική και για την έκταση στην οποία διαπλέκονται το πολιτικό και επιχειρηματικό σύστημα. Δεν συμβαδίζουν απλά. Το ένα αποτελεί ταυτόχρονα υποσύστημα του άλλου.

5.5 Το εκτεταμένο δίκτυο δωροδοκίας στην εταιρία πετρελαίου Petrobras στη Βραζιλία

Ο φυσικός πλούτος μίας χώρας αποτελεί παράλληλα και εθνικό κεφάλαιο για αυτή. Το κράτος πρέπει να έχει λόγο και ρόλο στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων προκειμένου να αποκομίσει κέρδη που θα διατεθούν για την ανάπτυξη της χώρας και της ποιότητας ζωής των πολιτών της. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται σε πολλές περιπτώσεις η συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα που διαθέτει τεχνογνωσία και τεχνολογία για την καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση. Η δύναμη του χρήματος, ωστόσο, υπονομεύει τον όποιο ευγενή σκοπό, προς όφελος των λίγων που θα κάνουν ό,τι είναι δυνατό για να ιδιοποιηθούν το δημόσιο πλούτο, ακόμα και σε βάρος ενός ολόκληρου λαού.

Η δημόσια επιχείρηση πετρελαίου Petrobras στη Βραζιλία τέθηκε στο επίκεντρο των αρχών το 2014, όταν αποκαλύφθηκε ότι για περίπου δέκα χρόνια στελέχη της δωροδοκούσαν προκειμένου να συνάπτουν με μεγάλες κατασκευαστικές εταιρείες ιδιαίτερα επικερδείς

---

¹⁶³ Liberal, «Γερμανία: Το σκάνδαλο δωροληψίας για την αγορά μασκών φέρνει παραιτήσεις», *Liberal* (8 Μαρτίου 2021), <https://www.liberal.gr/diethni-themata/germania-skandalo-dorolipsias-gia-tin-agora-maskon-prostasias-fernei-paraitiseis>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

¹⁶⁴ Γιάννης Παπαδημητρίου, «Μίζες για προστατευτικές μάσκες», *DW* (26 Φεβρουαρίου 2021), <https://www.dw.com/el/μίζες-για-προστατευτικές-μάσκες/a-56706875>, ανάκτηση 16 Ιανουαρίου 2023.

συμβάσεις, τις οποίες και υπερτιμολογούσαν. Από την εισαγγελική έρευνα καταδείχθηκε ότι τουλάχιστον είκοσι κατασκευαστικές εταιρείες είχαν συστήσει καρτέλ δωροδοκιών προς τους αξιωματούχους της Petrobras¹⁶⁵.

Οι δωροδοκίες εκτιμάται ότι ήταν ύψους 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων, μέρος των οποίων κατέληγε στο κυβερνών κόμμα αλλά και σε άλλους αξιωματούχους και κόμματα. Μάλιστα πραγματοποιήθηκε έρευνα στην οικία του Προέδρου της χώρας, κατά τη θητεία του οποίου λάμβαναν χώρα οι δωροδοκίες, την οποία ωστόσο ο ίδιος την περίμενε. Σύμφωνα με την Εισαγγελία, υπήρχαν στοιχεία ότι ο ίδιος από το σύστημα αυτών των δωροδοκιών έλαβε 30 εκατομμύρια Ρεάις (νόμισμα της Βραζιλίας), ήτοι ποσό άνω των 5 εκατομμυρίων δολαρίων, υπό τη μορφή δωρεών σε ίδρυμα, το οποίο είχε συστήσει ο ίδιος¹⁶⁶. Ο δε ταμίας του κόμματος κατά την επίμαχη περίοδο προφυλακίστηκε. Η ζημία που υπέστη η εταιρεία από την υπόθεση αυτή υπολογίζεται σε πάνω από 2 δισεκατομμύρια δολάρια¹⁶⁷. Την ίδια στιγμή, οι εμπλεκόμενες εταιρείες κλήθηκαν να πληρώσουν πρόστιμα και να υποστούν κατασχέσεις αξίας 327 εκατομμυρίων δολαρίων. Επίσης, με αφορμή το σκάνδαλο, με τη δικαιολογία των δυσβάσταχτων για αυτές κυρώσεων, σταμάτησαν την υλοποίηση δεκάδων έργων και απέλυσαν εργαζομένους, με την όλη ιστορία να βυθίζει ακόμα περισσότερο τη χώρα στην οικονομική ύφεση¹⁶⁸.

Για την εν λόγω υπόθεση φυλακίστηκαν δεκάδες εμπλεκόμενοι, πάνω από σαράντα πολιτικά πρόσωπα, επιχειρηματίες και μεσάζοντες, ενώ ακόμα και ο δικαστής που αρχικά επαινέθηκε για το γεγονός ότι άσκησε διώξεις, κατηγορήθηκε στη συνέχεια ότι αποκάλυψε στοιχεία της δικαστικής έρευνας¹⁶⁹. Ο υπό έρευνα τέως Πρόεδρος της Βραζιλίας φυλακίστηκε αρχικά το 2018 για παθητική δωροδοκία και ξέπλυμα μαύρου χρήματος για να αθωωθεί στη συνέχεια το 2021, καθώς κρίθηκε ότι την υπόθεσή του την είχε κρίνει αναρμόδιο δικαστήριο. Ο ίδιος δε είχε καταγγείλει ότι η κατηγορίες σε βάρος του ήταν

---

¹⁶⁵ news247, «Σκάνδαλο Petrobras: Κατασχέσεις εκατομμυρίων σε κατασκευαστικές», news247 (16 Μαΐου 2015), <https://www.news247.gr/kosmos/skandalo-petrobras-katascheseis-ekatommyrion-se-kataskeyastikes.6347851.html>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

¹⁶⁶ in.gr, «Το σκάνδαλο Petrobras άγγιξε τον τέως πρόεδρο της Βραζιλίας», in.gr (4 Μαρτίου 2016), <https://www.in.gr/2016/03/04/world/to-skandalo-petrobras-aggikse-ton-tews-proedro-tis-brazilias/>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

¹⁶⁷ Capital.gr, «Πάνω από \$2 δισ. στοίχισε στην Petrobras το σκάνδαλο διαφθοράς», Capital.gr (23 Απριλίου 2015), <https://www.capital.gr/epixeiriseis/2286729/pano-apo-2-dis-stoixise-stin-petrobras-to-skandalo-diafthoras>, ανάκτηση 26 Οκτωβρίου 2022.

¹⁶⁸ news247, ό.π.

¹⁶⁹ Simon Romero, «Insider's Account of How Graft Fed Brazil's Political Crisis», *The New York Times* (3 Απριλίου 2016), <https://www.nytimes.com/2016/04/04/world/americas/insiders-account-of-how-graft-fed-brazils-political-crisis.html>, ανάκτηση 17 Ιανουάριου 2023.

προϊόν πολιτικής σκευωρίας¹⁷⁰. Είχε προηγηθεί η αποφυλάκισή του το 2019, καθώς καταργήθηκε σχετική νομολογία που επέτρεπε τη φυλάκισή του πριν ασκήσει όλα τα ένδικα μέσα¹⁷¹. Το 2022 επανεκλέγη στο προεδρικό αξίωμα¹⁷².

Η εν λόγω υπόθεση είναι εμβληματική, καθώς δεν καταδεικνύει μόνο το εύρος της διαφθοράς και τις καταστροφικές δυνάμεις του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος για ένα ολόκληρο έθνος αλλά και τις αγκυλώσεις που έπονται σε επίπεδο δικαστικής διερεύνησης και την εν συνεχεία πολιτική εκμετάλλευση του ζητήματος είτε από τη μία πλευρά είτε από την άλλη, η οποία τελικά θολώνει το τοπίο παρά φωτίζει τις επιμέρους πτυχές της υπόθεσης.

---

¹⁷⁰ The Press Project, «Αθώωση του Λούλα ντα Σίλβα από το Ανώτατο Δικαστήριο της Βραζιλίας», *The Press Project* (10 Μαρτίου 2021), <https://thepressproject.gr/athoosi-tou-loula-nta-silva-apo-to-anotato-dikastirio-tis-vrazilias/>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

¹⁷¹ LiFO, «Ο Λούλα αποφυλακίστηκε με πανηγυρισμούς από λαοθάλασσα υποστηρικτών του», *LiFO* (9 Νοεμβρίου 2019), <https://www.lifo.gr/now/world/o-loyla-apofylakistike-me-panigyrismoys-apo-laothalassa-ypostirikton-toy>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

¹⁷² Πρώτο Θέμα, «Εκλογές στη Βραζιλία: Ο Λούλα νίκησε οριακά τον Μπολσονάρου», *Πρώτο Θέμα* (31 Οκτωβρίου 2022), <https://www.protothema.gr/politics/article/1301780/ekloges-sti-vrazilia-o-loula-nikise-oriaka-ton-bolsonarou/>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

6. Συμπεράσματα

6.1 Επισκόπηση του φαινομένου του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος

Το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα μας βοηθάει να κατανοήσουμε το πως η παθογόνος σχέση κράτους-επιχειρήσεων οδηγεί σε παραβιάσεις μίας σειράς ανθρωπίνων δικαιωμάτων με προεξέχοντα τα κοινωνικά, τα πολιτισμικά και τα οικονομικά¹⁷³.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εξυπηρετεί λειτουργίες απαραίτητες από το ίδιο κοινωνικοοικονομικό σύστημα για τη συντήρησή του τελευταίου. Ο στόχος αυτός συμπίπτει με τις επιδιώξεις των εχόντων εξουσία και για αυτό βρίσκεται προστατευμένος μέσα σε ένα πλαίσιο που δημιουργούν οι τελευταίοι, ενδυναμωμένο από την αλληλοτροφοδότηση της νόμιμης και παράνομης οικονομίας και τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ τους¹⁷⁴. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, ως εκφραστής της διαφθοράς στην κορυφή της κοινωνικοοικονομικής πυραμίδας, δυστυχώς δεν αποτελεί απόστημα σε ένα κατά τα άλλα άρτια δομημένο σύστημα αλλά ενδογενές χαρακτηριστικό της ίδιας της αρχιτεκτονικής του¹⁷⁵.

Οι νόμοι που πρέπει να ρυθμίζουν το τρόπο με τον οποίο πρέπει να λειτουργεί η σχέση δημοσίου και ιδιωτικού τομέα εμφανίζουν ατέλειες σκόπιμες και μη. Και στην πρώτη περίπτωση αυτές εξυπηρετούν τα συμφέροντα των εχόντων την εξουσία¹⁷⁶. Όπως έχει παρατηρήσει ο Max Weber, η ισχύς του νόμου πάνω στην οικονομική δραστηριότητα όχι μόνο δεν αυξάνεται αλλά αποδυναμώνεται και ευνοεί τις διάφορες διασυνδέσεις μεταξύ οικονομικών παραγόντων που λαμβάνουν χώρα αρχικά στο πλαίσιο του πειραματισμού να μετατρέπονται σε συνήθειες σε τέτοιο βαθμό που να είναι στη συνέχεια αδύνατο να ενταχθούν σε ένα πλαίσιο κανονιστικής ρύθμισης¹⁷⁷.

Την ίδια στιγμή, η αβεβαιότητα περί του οικονομικού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο καλλιεργείται η οργανωσιακή κουλτούρα, ασκεί πιέσεις που οδηγούν μοιραία στην απόκλιση και κατ' επέκταση στη βλάβη¹⁷⁸. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βασίζεται

---

¹⁷³ Γεωργούλας, ό.π., σ. 52

¹⁷⁴ Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 182.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 183.

¹⁷⁶ Φαλσιανί & Μινκούτσι, ό.π., σ. 161.

¹⁷⁷ Ruggiero, ό.π., σ. 13.

¹⁷⁸ Γεωργούλας, ό.π., 43.

ακριβώς πάνω σε αυτή τη λογική και ενισχύεται στη λογική του ότι δεν έχει νόημα να παραβιάσει κανείς το νόμο, όταν δεν έχει την πεποίθηση ότι η παραβίαση αυτή δεν θα γίνει αντιληπτή¹⁷⁹. Η πεποίθηση αυτή δεν μπορεί παρά να υφίσταται όταν έχεις την εντύπωση ότι το κράτος είναι σύμμαχός σου και όχι εναντίον σου. Όταν, όμως, ο πολιτικός κόσμος γίνεται μαριονέτα στα χέρια των οικονομικών συμφερόντων τότε η ίδια η δημοκρατία βρίσκεται σε κίνδυνο¹⁸⁰. Οι δε θεσμοί απαξιώνονται πλήρως και απονομιμοποιούνται τελικώς στην κοινωνική συνείδηση¹⁸¹.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα συνεπάγεται διαφθορά. Και η διαφθορά ευθύνεται για την άμεση ή έμμεση παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη δεύτερη περίπτωση αυτό αντικατοπτρίζεται με την αποστέρηση αγαθών από τις φτωχότερες τάξεις για την ικανοποίηση βασικών τους αναγκών όπως τροφή, στέγαση, περίθαλψη και άλλα. Η ανακατανομή αγαθών που επιτυγχάνεται με τη διαφθορά ευνοεί τους ισχυρούς σε βάρος των αδυνάμων¹⁸².

Συχνά γίνεται λόγος για τη διαφθορά, κατά βάση στο δημόσιο τομέα, το πως τον έχει εμποτίσει σε κάθε λειτουργία του αλλά και για την εμπιστοσύνη των πολιτών που συνεχώς βρίσκεται σε έλλειμα. Ενίοτε, σχετικές υποθέσεις και συλλήψεις έρχονται να επιβεβαιώσουν το ανάλογο αίσθημα. Οι υποθέσεις αυτές, ωστόσο συνήθως αποτελούν περιπτώσεις δωροδοκίας κρατικών αξιωματούχων, τις περισσότερες φορές δε παρουσιάζονται ως ατομικές αποκλίσεις και όχι οργανωσιακές ανωμαλίες. Σε κάθε περίπτωση όμως, αυτό για το οποίο δεν γίνεται συχνά συζήτηση είναι ότι η διαφθορά αυτή είναι αλληλένδετη με τη διαφθορά των πολιτικών ελίτ, η οποία δίνει το στίγμα και το παράδειγμα επί της ουσίας για εκείνη της χαμηλότερης κλίμακας. Και η πρώτη διαφέρει σημαντικά από τη δεύτερη, όχι μόνο λόγω του εύρους της ζημίας που προκαλεί αλλά και γιατί μένει πρακτικά ατιμώρητη¹⁸³.

Το μοτίβο της συμβίωσης του νόμιμου οικονομικού συστήματος, της πολιτείας και των δικτυικών αρχών με τις εγκληματικές επιχειρήσεις είναι πάντοτε το ίδιο. Οι παραβάτες των περισσότερο επιβλαβών για την κοινωνική ολότητα εγκλημάτων έχουν τις λιγότερες

---

¹⁷⁹ Φαλσιανί & Μινκούτσι, ό.π., σ. 133.

¹⁸⁰ Γασπαρινάτου, ό.π., σ. 157.

¹⁸¹ Νικηφόρος Διαμαντούρος, «Η Διαφθορά στη σχέση της με τη Χρηστή Διοίκηση, το Κράτος Δικαίου και τη Δημοκρατία», στο Ν. Κουράκης, & Α. Σαμαρά-Κρίσπη (Επιμ.), *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015), σ. 37-54, σε σ. 50.

¹⁸² Green & Ward, ό.π., σ. 18.

¹⁸³ Στο ίδιο, σ. 1.

πιθανότητες να τιμωρηθούν πραγματικά για τις πράξεις τους από τη στιγμή που είναι οι ίδιοι οι θεματοφύλακες του νόμου. Διότι, είτε βρίσκεται κανείς από την πλευρά του εφαρμοστή είτε του παραβάτη του νόμου, η σχέση την οποία αναπτύσσουν μεταξύ τους είναι δομημένη με τέτοιο τρόπο που τελικά εξυπηρετεί τα συμφέροντα αμοιτέρων¹⁸⁴.

Όταν οι δράστες του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος μένουν ατιμώρητοι, συνεχίζουν να υποκρίνονται τους ευσεβείς πολίτες, διεκδικούν και λαμβάνουν εκ νέου την κοινωνική αποδοχή, τότε συνειδητοποιεί κανείς ότι τα όρια μεταξύ σωστού και λάθους, θεμιτού και αθέμιτου γίνονται πλέον δυσδιάκριτα. Καταλήγουμε στην παραδοχή του Edwin Sutherland ότι η αιτία του εγκλήματος είναι ο ίδιος ο ποινικός νόμος¹⁸⁵. Παράλληλα, γίνεται αυτονόητο ότι ο εύκολος και χωρίς ουσιαστικές συνέπειες πλουτισμός, βρίσκει περαιτέρω συνεχιστές των πρακτικών με τις οποίες επιτυγχάνεται, οι οποίοι και αποβάλλουν και τους τελευταίους ηθικούς ενδοιασμούς, στο κυνήγι του με πάση θυσία κέρδους που επιβάλλουν οι κανόνες της σύγχρονης αγοράς¹⁸⁶. Αυτός ο εξορθολογισμός της διαφθοράς στην κοινωνική συνείδηση, συμπαρασύρει και τη νομιμοποίηση αποκλινόντων συμπεριφορών, όπως αυτών που περιγράφει η θεωρία του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, καίτοι προκαλούν πόνο, στενοχώρια, απογοήτευση και καταστροφή σε ζωές πολλών ανθρώπων. Ενισχύουν το αίσθημα ανισότητας και αδικίας.

Τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα αποτελούν εν μέρει εγκλήματα του λευκού κολάρου. Και τα τελευταία αναγνωρίζονται ως αιτίες βλαβών με θύματα ολόκληρη την κοινωνία¹⁸⁷. Ταυτόχρονα όμως, το φαινόμενο συγγενεύει και πολλές φορές ταυτίζεται και με το οργανωμένο έγκλημα. Η έκταση, η δύναμη και τα χαρακτηριστικά του οργανωμένου εγκλήματος καθορίζονται από τη σχέση του τελευταίου με τον κρατικό μηχανισμό¹⁸⁸. Εφόσον η σχέση αυτή γίνεται στενή και οι δεσμοί ισχυροί, τότε το κράτος γίνεται κομμάτι του οργανωμένου εγκλήματος. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αντικατοπτρίζει τη σχέση και την ενδυναμώνει.

---

¹⁸⁴ Chambliss, ό.π., σ. 243.

¹⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 250.

¹⁸⁶ Γεώργιος Απ. Αντωνόπουλος & Steve Hall, «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 239-253, σε σ.252.

¹⁸⁷ Γεωργούλας, ό.π., σ. 44.

¹⁸⁸ Green & Ward, ό.π., σ. 96.

Το οργανωμένο έγκλημα όσο και το οικονομικό έγκλημα στη βαριά του μορφή διαπλέκονται μεταξύ τους αλλά και με την πολιτική εξουσία, μπαίνουν στον κόσμο της νόμιμης οικονομίας, συμβιώνουν με τη νομιμότητα και δημιουργούν στρεβλή εικόνα περί του τι είναι παράνομο και τι όχι. Το οργανωμένο και το οικονομικό έγκλημα δεν θα μπορούσαν να βρουν πρόσφορο έδαφος για τη συνέχειά τους εάν δεν είχαν τη βοήθεια κρατικών αξιωματούχων και δεν χρηματοδοτούσαν υπογείως πολιτικούς σχηματισμούς εξουσίας. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βασίζεται μεν στα ανωτέρω συστατικά, όμως οι δράστες του πάντα ανήκουν σε ευυπόληπτες κάστες, διάγουν έναν κατά άλλα έντιμο βίο, έχουν μία νόμιμη δραστηριότητα και επιλέγουν να δραστηριοποιηθούν και στο χώρο της νόμιμης οικονομίας¹⁸⁹. Η «ενδυναμωμένη αλληλεπίδραση» όμως μεταξύ κράτους και επιχειρήσεων είναι που διαφοροποιεί κυρίως το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, διότι στην ανάλυσή του τονίζεται η έννοια του συλλογικού εγκλήματος και όχι του ατομικού, η εγκληματική δράση ενός συστήματος και όχι μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων, μία σχέση μεταξύ νομίμου και παρανόμου που αντέχει στο χρόνο και στις κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές και τρέφεται από τα ίδια τα εγκληματικά της παράγωγα.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αντικατοπτρίζει το γεγονός ότι οι ανομικές καταστάσεις δεν αποτελούν τις εξαιρέσεις σε μία φυσιολογική κατά τα άλλα σύγχρονη κοινωνία αλλά τον κανόνα¹⁹⁰. Είναι σημαντικό να κατανοηθεί ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα δεν είναι ένα έγκλημα που αφορά στην παραβίαση των νόμων που θέτει η πολιτεία. Η ανάλυση της ενδυναμωμένης και αυτοτροφοδοτούμενης αλληλεπίδρασης κράτους-επιχειρήσεων διευρύνει την εγκληματολογική μελέτη σε φθοροποιούς και καταστροφικές για την κοινωνική ολότητα καταστάσεις που σε διαφορετικές συνθήκες θα αποσιωπόταν και θα διέφευγαν της προσοχής¹⁹¹.

Η ισχύς και τα όρια του οργανωμένου εγκλήματος εξαρτώνται από τις δυνάμεις του κράτους¹⁹². Το ίδιο ισχύει και για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Με γνώμονα το παραπάνω,

---

¹⁸⁹ Βιδάλη, ό.π., σ. 131.

¹⁹⁰ Στράτος Γεωργούλας, «Κρατικό-Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ο. Θεμελή, Ν. Κ. Κουλούρης, & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.), *Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker: Whose side are we on? : Συμβολές στο 1ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016* (Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 2018), σ. 295-305, σε σ. 302.

¹⁹¹ Στράτος Γεωργούλας, *Το κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα και ο αθλητισμός. Μία κατάσταση "φυσιολογική"* (ΚΨΜ, Αθήνα 2016), σ. 32.

¹⁹² Green & Ward, ό.π., σ. 104.

το ίδιο το κράτος αλλάζοντας εκ βάθρων τον τρόπο λειτουργίας του και επιλέγοντας στρατηγικά να δομηθεί από την βάση προς τα πάνω και όχι το αντίστροφο, μπορεί να περιορίσει το φαινόμενο. Αρκεί να αυτοπεριοριστεί το ίδιο στους τρόπους με τους οποίους επιδιώκει να επιτύχει τους σκοπούς του. Ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα αλλά τα μέσα τον σκοπό. Μόνο τότε ο τελευταίος γίνεται πραγματικά αποδεκτός από το σύνολο και δεν χάνει τη σημασία του και το αποτύπωμά του στον κόσμο. Η κοινωνία των πολιτών, εφόσον αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην αποδοχή των κρατικών πρακτικών και την νομιμοποίησή τους στο πλαίσιο της ηγεμονίας, μπορεί αντιστρόφως να τις καταδικάσει, δίνοντας τον τόνο για μία δικαιότερη κοινωνία¹⁹³.

6.2 Η μεταβολή του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος κατά την τελευταία δεκαετία

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα μπορεί να μη αναγνωρίζεται ως τέτοιο όταν λαμβάνει χώρα αλλά είναι σημαντικό να μην παραγνωρίζεται ότι η οποιαδήποτε αποκλίνουσα συμπεριφορά δεν χρειάζεται να χαρακτηριστεί ως εγκληματική για να τύχει της ανάλογης αποδοκιμασίας. Αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι και αυτή που οι δράστες της αποκρύβουν γιατί πιστεύουν ότι θα χαρακτηριστεί ως εγκληματική εάν αυτή έλθει εις γνώση της κοινής γνώμης¹⁹⁴.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αντιπροσωπεύει εκείνα τα εγκλήματα όπου οι παθογόνες δυνάμεις της εξουσίας της πολιτικής και επιχειρηματικής ζωής συναντώνται για να παράξουν ακόμα μεγαλύτερη καταστροφή εν ονόματι του κέρδους. Αποτελεί οργανωσιακή απόκλιση, όπως ακριβώς και το επιχειρηματικό έγκλημα, το κρατικό και το οργανωμένο έγκλημα¹⁹⁵. Εφόσον το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αντιμετωπίζεται ακόμα και σήμερα, τις ελάχιστες φορές που αυτό αποκαλύπτεται στην κοινή γνώμη, ως ατομική περίπτωση απόκλισης, υπό το μανδύα μάλιστα του γενικότερου χαρακτηρισμού της διαφθοράς η συζήτηση θα ανακυκλώνεται γύρω από τα ίδια ζητήματα, χωρίς να αναζητείται ο πυρήνας του προβλήματος, που βρίσκεται στη λειτουργία του ίδιου του κοινωνικοοικονομικού

---

¹⁹³ Στο ίδιο, σ. 4.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 20.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 5.

συστήματος και όχι απλά σε ατομικές επιλογές. Το γεγονός αυτό μακροπρόθεσμα εξυπηρετεί το κρατικό-εταιρικό έγκλημα.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, όπως και τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου και άλλα όμοια με αυτό εγκλήματα, προσαρμόζεται στις επικρατούσες κοινωνικές και οικονομικές κυρίως συνθήκες¹⁹⁶, δίνοντας ρεαλιστικές απαντήσεις σε προβλήματα που η επίσημη εξουσία και η νόμιμη αγορά αδυνατούν. Ακόμη και σήμερα παρατηρείται ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα και τα συναφή με αυτά εγκλήματα, όπως του λευκού περιλαιμίου, αν και αντιμετωπίζεται αρχικά ως απότοκο σχέσεων και διαδράσεων του μεταξύ του πολιτικού και οικονομικού συστήματος, καταλήγει να θεωρείται παρέκκλιση ατομική και όχι παθογένεια του κοινωνικού συστήματος¹⁹⁷. Μεμονωμένο περιστατικό μεν, μέσα σε μία γενικότερη αίσθηση διαφθοράς που διατρέχει όλο το κοινωνικό γίγνεσθαι δε. Η συμβιωτική σχέση του νόμιμου και του παράνομου έχει τη δύναμη να το καταστήσει ως ένα ατυχές γεγονός, μη συνηθισμένο¹⁹⁸. Η απλοϊκή αυτή αναγωγή όμως, είναι τελικά και η απόδειξη ότι η διαφθορά είναι θεσμός και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα μία ακόμα έκφασή της που όχι μόνο διογκώνει τα προβλήματα του συστήματος αλλά και τα αναπαράγει, με την αναπαραγωγή αυτή να συντελείται μέσω της παραβίασης των θεσμοθετημένων κανόνων που υποτίθεται ότι το προστατεύουν¹⁹⁹.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα είναι ένα παγκόσμιο έγκλημα. Και όπως συμβαίνει με κάθε παγκόσμιο έγκλημα, οι δυσμενείς κοινωνικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές επιπτώσεις του στον κόσμο είναι σαρωτικές²⁰⁰. Οι δε κυβερνήσεις δεν είναι σε θέση να περιορίσουν το φαινόμενο, ειδικά από τη στιγμή που αυτές μετατρέπονται ολοένα και περισσότερο σε έρμια μεγάλων οικονομικών συμφερόντων που ξεφεύγουν των συνόρων τους, ώστε τα τελευταία να μην μπορούν να ελεγχθούν ακόμα και εάν υπάρχει η θέληση για αυτό²⁰¹. Την τελευταία δεκαετία, με τις συντελούμενες εξελίξεις παγκοσμίως, τα παραπάνω γίνονται όλο και πιο αισθητά αλλά ταυτόχρονα το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αν και έχει μελετηθεί διεξοδικά εξακολουθεί να μην λαμβάνει της δέουσας προσοχής.

---

¹⁹⁶ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 128.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 73.

¹⁹⁸ Vincenzo Ruggiero, *Dirty Money: On Financial Delinquency* (Oxford University Press, Oxford 2017), σ. 226.

¹⁹⁹ Βασιλαντωνοπούλου, ό.π., σ. 139.

²⁰⁰ Friedrichs, ό.π., σ. 164.

²⁰¹ Στο ίδιο, σ. 168.

Η εξέλιξη της εγκληματολογικής επιστήμης με την πάροδο των ετών, ανέδειξε αρχικά τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου, πέρασε στο οργανωσιακό έγκλημα και μετέπειτα στο εταιρικό ως ιδιαίτερη κατηγορία, έριξε φως στα εγκλήματα του ίδιου του κράτους για να καταλήξει στο θεωρητικό σχήμα του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος²⁰², ως ενδογενούς μορφώματος του κυρίαρχου τύπου οικονομίας και κοινωνικών προτύπων, ιδιαίτερος επιβλαβούς για την ανθρώπινη αξία και των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτή, ταυτόχρονα όμως ανεκτού και ατιμώρητου από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου. Η διεθνής κοινότητα και οι επίσημοι πολιτειακοί φορείς, ωστόσο, δεν δείχνουν να έχουν περάσει σε τέτοιο επίπεδο εγκληματολογικής ανάλυσης, όπως τουλάχιστον φαίνεται από τα κείμενα τους, που μιλούν για διαφθορά, για δωροδοκία και δωροληψία, για καταπάτηση οικονομικών συμφερόντων, για περιβαλλοντολογικά εγκλήματα αλλά όχι για την πηγή που τα προκαλεί. Το αν πρόκειται για αμηχανία μπροστά στην αδυναμία να περιγραφεί και να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο ή συνειδητή επιλογή που εξυπηρετεί σκοτεινές επιδιώξεις που ουδεμία σχέση έχουν με το κράτος δικαίου, είναι αντικείμενο μίας άλλης συζήτησης με περισσότερο φιλοσοφικά, κοινωνιολογικά και ιδεολογικά χαρακτηριστικά. Η πράξη πάντως δείχνει ότι όσο το κρατικό-εταιρικό έγκλημα απουσιάζει από τον λόγο των θεσμικών φορέων χάραξης αντεγκληματικής πολιτικής τόσο αυτό δεν θα λαμβάνει της αντιμετώπισης που του αναλογεί.

Σε σχέση με το οργανωμένο έγκλημα, με το οποίο εν πολλοίς ταυτίζεται, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εξακολουθεί να μην έχει την ίδια αντιμετώπιση στον ποινικό νόμο, με αποτέλεσμα να υπάρχει δυσαναλογία στην απονομή της δικαιοσύνης, η οποία εξυπηρετεί τους δράστες του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος που ανήκουν στις ανώτερες κοινωνικά τάξεις. Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αντιμετωπίζεται, έτσι, ως ένα έγκλημα που ναι μεν γίνεται μέσα στη δομή ενός οργανισμού αλλά αφορά συγκεκριμένες ατομικές επιλογές, οι οποίες και αποτελούν εξαιρέσεις από τη συνήθη οργανωσιακή κουλτούρα. Η διευθέτηση της παρέκκλισης στην περίπτωση αυτή με την καταβολή ενός προστίμου -στο πλαίσιο συμβιβασμού μάλιστα- είναι συνήθης πρακτική, η οποία αποτελεί πολιτική επιλογή. Η διάκριση δε του κρατικού-εταιρικού και του οργανωμένου εγκλήματος εξυπηρετεί και τα δύο. Το πρώτο εξυπηρετείται γιατί γίνεται κοινωνικά αποδεκτό και το δεύτερο γιατί

---

²⁰² Βιδάλη, ό.π., σ. 134.

καθίσταται φαινομενικά κατακριτέο, καίτοι τα όρια των δύο πολλές φορές περιπλέκονται²⁰³.

Παράλληλα με τα παραπάνω, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα εξελίσσεται, όπως δείχνουν και σχετικές περιπτώσεις τις τελευταίας δεκαετίας. Εκμεταλλεύεται τις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης και χρησιμοποιεί την τεχνολογική εξέλιξη, ειδικά την ψηφιακή προκειμένου να επεκταθεί. Επιπλέον, Οι νέες μέθοδοι επικοινωνίας το βοηθούν να αναπαραχθεί μέσα σε ένα δίκτυο περίπλοκων συσχετισμών, με πολλές παραμέτρους και παράγοντες²⁰⁴ και αποτελούμενο από κρατικές οντότητες, θεσμούς και επιχειρήσεις.

Όπως συμβαίνει και με το οργανωμένο έγκλημα, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα μεταλλάσσεται με βάση τις σύγχρονες ανάγκες, γίνεται ισχυρότερο, πιο επιτηδευμένο σε σύγκριση με το παρελθόν για αυτό και πολύ πιο επικίνδυνο. Δεν παρεμποδίζεται από τις όποιες κοινωνικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές, αντίθετα τρέφεται από αυτές και τις εκμεταλλεύεται, ώστε να γιγαντώνεται. Η βία δεν είναι σπάνιο φαινόμενο για το κρατικό-εταιρικό έγκλημα αλλά εκδηλώνεται περισσότερο έμμεσα, για αυτό και δεν γίνεται εύκολα αντιληπτή. Εφόσον οι δράστες έχουν πρόσβαση στους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου αλλά και τη διαδικασία νομοθέτησης είναι πολύ εύκολο να εξαναγκάσουν κάποιον σε πράξη ή παράλειψη που εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους ή να τιμωρήσουν αυτούς με τους οποίους συναλλάσσονται, όταν οι τελευταίοι υπαναχωρούν από τη συμφωνία. Στην περίπτωση δε αυτή δεν μπορούν να προσφύγουν σε νόμιμες διαδικασίες για να προστατευθούν²⁰⁵.

Σε κάθε περίπτωση επιβεβαιώνεται ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα βρίσκεται εδώ να αποσαρθρώσει το κράτος δικαίου, να καταστείλει τις δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα και να παραμείνει στην αφάνεια. Στις ελάχιστες περιπτώσεις που γίνεται θεατό, η δυναμική του είναι τέτοια, ώστε και να μην προκαλεί έκπληξη το ίδιο ως γεγονός και να μη λαμβάνει όχι μόνο την ποινική αλλά και την ηθική απαξία που του αναλογεί. Και αυτό διότι αποτελεί πλέον τον κανόνα και όχι την εξαίρεση²⁰⁶ σε μία εποχή που παρά τις παγκόσμιες οικονομικές, υγειονομικές και κοινωνικές προκλήσεις παραμένει ανομική.

---

²⁰³ Στο ίδιο, σ. 164.

²⁰⁴ Friedrichs, ό.π., σ. 166, 168.

²⁰⁵ Βιδάλη, ό.π., σ. 157.

²⁰⁶ Στράτος Γεωργούλας, «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα»..., σ. 59.

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα έρχεται να υπενθυμίσει ότι ζούμε σε μία εποχή όπου η παρέκκλιση μπορεί να αντιμετωπίζεται ως «κανονικότητα» στη συλλογική συνείδηση. Στις περιπτώσεις αυτές, όμως, δεν είναι το φαινομενικά φυσιολογικό που βάλλεται από εξωγενείς παράγοντες και δημιουργεί προβλήματα στην κοινωνική δομή. Αποτελεί το ίδιο κομμάτι του προβλήματος. Πρόκειται για ένα καθεστώς ανομίας, σύμφωνα και με τον Durkheim, και όχι για μία φυσιολογική κατάσταση²⁰⁷.

Το φαινόμενο δείχνει ότι θα συνεχίσει να υπάρχει και δεν θα εξαλειφθεί όσο το κέρδος και η ανθρώπινη απληστία βρίσκονται στο επίκεντρο, ειδικά από τη στιγμή που ο κυρίαρχος τύπος οικονομίας που συντηρεί αυτά τα πάθη δείχνει συνεχώς τη σημασία του για την ανθρώπινη ανάπτυξη και εξέλιξη αλλά και την ισχύ του στους τομείς αυτούς σε σύγκριση με άλλα κοινωνικοοικονομικά μοντέλα. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο αγώνας για την ανάδειξη και την αντιμετώπισή του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος θα πρέπει να παύσει. Τουναντίον, θα πρέπει να ενδυναμωθεί και να μην επιτρέψει την ηθική του αποδοχή και νομιμοποίηση. Η διαρκής απόδειξη ότι οι δημοκρατικές αξίες δεν είναι δυνατόν να εκφυλιστούν, η αμφισβήτηση στην φαινομενικά αθώα ανάμειξη των επιχειρήσεων στο πολιτικό στερέωμα και η προσπάθεια αναμόρφωσης της σχέσης κράτους-επιχειρήσεων είναι τα συστατικά στοιχεία για μία κοινωνία που θα σπάσει τα δεσμά της ανομίας και θα βρει και πάλι τον προσανατολισμό της στην προστασία της ανθρώπινης αξίας και του δημοκρατικού ιδεώδους²⁰⁸.

---

²⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 59.

²⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 61.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αγγελή, Στέλλα, «Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας», στο Έ. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, & Π. Σχίζας (Επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής* (Παπαζήση, Αθήνα 2018), σ. 125-141.

Αλοσκόφης, Ούιλιαμ, «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 87-109.

Αναστασόπουλος, Δημήτρης Χρ., «Η Οδηγία (ΕΕ) 2017/1371 σχετικά με την καταπολέμηση της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και η ενσωμάτωσή της στο εθνικό δίκαιο» (2020) (8) *The Art of Crime*, σ. 168-174, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023, από https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2020/05/18_ANASTASOPOULOS_TEYXOS_8.pdf.

Αναστασοπούλου, Ιωάννα Ν., «Ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: (άρθρο πέμπτο του Ν 3560/2007)», στο *Η ποινική διαχείριση της δωροδοκίας: Δυνατότητες και όρια* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013), σ. 179-212.

Αντωνόπουλος, Γεώργιος Απ. & Hall, Steve, «Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 239-253.

Βασιλαντωνοπούλου, Βίκυ, «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014).

Βιδάλη, Σοφία, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013).

Βιδάλη, Σοφία, *Πέρα από τα όρια: Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα* (Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2017).

Γασπαρινάτου, Μαργαρίτα, «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ. 157-183.

Γεωργούλας, Στράτος, *Το κρατικο-επιχειρηματικό έγκλημα και ο αθλητισμός. Μία κατάσταση "φυσιολογική"* (ΚΨΜ, Αθήνα 2016).

Γεωργούλας, Στράτος, «Κρατικό-Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», στο Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κ. Κουλούρης, & Γ. Παπανικολάου (Επιμ.), *Εξουσίες επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker: Whose side are we on? : Συμβολές στο 1ο Συνέδριο της ΕΕΜΕΚΕ, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016* (Ελληνική Εταιρεία Μελέτης τους Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 2018), σ. 295-305.

Γεωργούλας, Στράτος, «Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό- επιχειρηματικό έγκλημα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 41-62.

Διαμαντούρος, Νικηφόρος, «Η Διαφθορά στη σχέση της με τη Χρηστή Διοίκηση, το Κράτος Δικαίου και τη Δημοκρατία», στο Ν. Κουράκης, & Α. Σαμαρά-Κρίσπη (Επιμ.), *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά: Το πρόβλημα και οι τρόποι επίλυσής του* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015), σ. 37-54.

Ελληνική Αστυνομία, *Εκθεση για το Σοβαρό και Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα έτους 2018* (Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας/Κλάδος Ασφάλειας/Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Αθήνα 2019).

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μαρία, «Η ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα από τη διεθνή κοινότητα και την Ε.Ε. - Επιδράσεις στην εθνική έννομη τάξη», στο Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.), *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2014), σ. 679-744.

Καλλίρης, Κωνσταντίνος Ι., «Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης», στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμ. Α', Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 797-827.

Καρύδης, Βασίλης Χ., *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα: Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2010).

Κοσμάτος, Κώστας, «Η ποινική νομοθεσία στην εποχή της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα», στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλήματα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 390-405.

Κουλούρης, Νικόλαος Κ., «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαλαράμπους (Επιμ.), *Έγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 15-39.

Μιχελή, Παναγιώτα, «Σκέψεις ως προς τους ευρωπαϊκούς και εθνικούς ελεγκτικούς μηχανισμούς καταστολής της κακοδιοίκησης και διαφθοράς σε σύγχρονο Κράτος Δικαίου», στο Ε. Γ. Μπάλτα (Επιμ.), *Δημόσια Διακυβέρνηση: Προοπτικές και Προκλήσεις στον 21ο αιώνα, 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Τομέα Διοικητικής Επιστήμης Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου, 31.10-1.11.2018* (Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2019), σ. 117-130.

Μπόση, Μαίρη & Βασιλειάδης, Ηλίας, «Οργανωμένο έγκλημα και αδύναμες κρατικές δομές σε περίοδο κρίσης: Μια αμφίδρομη σχέση», στο Μ. Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης: Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμ. Α', Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2016), σ. 1166-1193.

Πιτσελά, Αγγελική Γ., *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος* (Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2010).

Ράικος, Δημήτριος Γ., *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου* (Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2006).

Σάμιος, Θωμάς Π. (Επιμ.), *Ποινικός Κώδικας, Κώδικας τέσης 4* (21η εκδ., Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2019).

Σπινέλλης, Διονύσιος, «Η εγκληματικότητα των πολιτικών στην εξουσία (ή εγκληματικότητα του «ψηλού καπέλου»)» (2013) 1 *Ποινικά Χρονικά*, σ. 4-13.

Σταμούλη, Ειρήνη, «Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Χ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (ΕΑΠ, Αθήνα 2019), σ. 213-238.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελισάβετ, «Για ένα νέο ορισμό του οργανωμένου εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (2006) ΝΣΤ *Ποινικά Χρονικά*, σ. 865-873.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ελισάβετ, «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: νεότερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση» (2012) Ιανουάριος *Ποινική Δικαιοσύνη*, σ. 38-49.

Φαλσιανί, Ερβέ & Μινκούτσι, Άντζελο, *Το Χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. (Ι. Τσόλκας, Επιμ.) (Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2015).

Χατζηκώστας, Κωνσταντίνος, «Διατάξεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς στον ελληνικό δημόσιο τομέα με μέσα του ποινικού δικαίου», στο Μαρία Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.), *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα: Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου* (Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2014), σ. 583-678.

Χλούπης, Γεώργιος, «Το άρθρο 187 ΠΚ: "Οι περιπέτειες μιας εγκληματικής οργάνωσης"» (2020) 6 *Ποινική Δικαιοσύνη*, σ. 536-548.

Χουλιάρης, Αθανάσιος, «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα* (Ε.Α.Π., Αθήνα 2019), σ. 63-85.

Χουλιάρης Αθανάσιος, «Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα» (2021) (11) *The Art of Crime*, σ. 54-98, ανάκτηση 7 Μαΐου 2022, από <https://theartofcrime.gr/to-φαινόμενο-της-ατιμωρησίας-εννοι>.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Bezlov, Tihomir & Gounev, Philip, «Organised crime, corruption and public bodies», στο P. Gounev, & V. Ruggiero (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal Partnerships* (Routledge, Talyor and Francis Group, London and New York 2012), σ. 32-54.

Brown, Ed & Cloke, Jonathan, «Neoliberal Reform, Governance and Corruption in the South: Assessing the International Anti-Corruption Crusade» (2004) 36(2) *Antipode*, σ. 272-294.

Chambliss, William, «On The Symbiosis Between Criminal Law and Criminal Behavior» (2004) 42/2 *Criminology*, σ. 241-252.

Della Porta, Donatella & Vannucci, Alberto, *The Hidden Order of Corruption: An Institutional Approach* (Rootledge, London and New York 2016).

Europol, *EU Serious and Organized Crime Threat Assesment (SOCTA) 2021* (Publications Office of the European Union, Luxembourg 2021), <https://doi.org/10.2813/346806>.

Friedrichs, David O., «White-Collar Crime in a Postmodern, Globalized World», στο H. N. Pontell, & G. Geis (Επιμ.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Springer, Boston, MA 2007), σ. 163-184.

Gasparinatou, Margarita, Stamouli, Irene & Vidali, Sofia, «Extortion in Greece», στο Andrey Nonchev, Ognian Shentov, & Boyko Todorov (Επιμ.), *Extortion racketeering in the EU: Vulnerability Factors* (Center for the Study of Democracy, Sofia 2016), https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/old_reinserted/02EN_2_22_867.pdf, ανάκτηση 20 Ιανουαρίου 2023, σ. 161-197.

GRECO, *21st General Activity Report (2020) of the Group of States against Corruption (GRECO)* (Council of Europe, Strasbourg 2021).

Green, Penny & Ward, Tony, *State Crime: Governments, Violence and Corruption* (Pluto Press, London - Sterling, Virginia 2004).

Mackenzie, Simon & Green, Penny, «Performative Regulation: A Case Study in How Powerful People Avoid Criminal Labels» (2008) 48(2) *The British Journal of Criminology*, σ. 138-153.

Michalowski, Raymond J. & Kramer, Ronald C., «State-Corporate Crime and Criminological Inquiry», στο H. N. Pontell, & G. Geis (Επιμ.), *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime* (Springer, Boston, MA 2007), σ 200-219.

Paoli, Letizia & Vander Beken, Tom «Organized Crime: A Contested Concept», στο L. Paoli (Επιμ.), *The Oxford Handbook of Organised Crime* (Oxford University Press, New York 2014), σ. 13-31.

Ruggiero, Vincenzo, «Introduction: The organization of crime», στο P. Gounev, & V. Ruggiero (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe: Illegal partnerships* (Routledge, London and New York 2012), σ. 3-14.

Ruggiero, Vincenzo, *Dirty Money: On Financial Delinquency* (Oxford University Press, Oxford 2017).

van der Does de Willebois, Emile, Halter, Emily M., Harrison, Robert A., Park, Ji Won & Sharman, J. C., *The Puppet Masters: How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It* (The World Bank, Washinton DC 2011).

Ιστοσελίδες

Ελληνικές

Δεμέτης, Χρήστος, «Τα 10 μεγαλύτερα πολιτικά σκάνδαλα της μεταπολίτευσης», *news247* (27 Οκτωβρίου 2018), <https://news247.gr.exposure.co/politikaskandala>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

Μάνδρου, Ιωάννα, «Υπόθεση Siemens: Η καθυστέρηση οδήγησε στην απαλλαγή», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (27 Σεπτεμβρίου 2022), <https://www.kathimerini.gr/society/562063240/oliki-paragrafi-gia-to-skandalo-siemens/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

Παπαδημητρίου, Γιάννης, «Μίξεις για προστατευτικές μάσκες;», *DW* (26 Φεβρουαρίου 2021), <https://www.dw.com/el/μίξεις-για-προστατευτικές-μάσκες/a-56706875>, ανάκτηση 16 Ιανουάριου 2023.

Πρώτο Θέμα, «Εκλογές στη Βραζιλία: Ο Λούλα νίκησε οριακά τον Μπολσονάρου», *Πρώτο Θέμα* (31 Οκτωβρίου 2022), <https://www.protothema.gr/politics/article/1301780/ekloges-sti-vrazilia-o-loula-nikise-oriaka-ton-bolsonarou/>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

Τέλλογλου, Τάσος, «Το πλούσιο παρασκήνιο στην υπόθεση Siemens», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* (8 Απριλίου 2012), <https://www.kathimerini.gr/politics/455119/to-ploysio-paraskinio-stin-ypothesi-siemens/>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

Τουράου, Γενς, «Παραιτήσεις φέρνει το σκάνδαλο με τις μάσκες», *DW* (9 Μαρτίου 2021), <https://www.dw.com/el/παραιτήσεις-φέρνει-το-σκάνδαλο-με-τις-μάσκες/a-56819214>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

Athens Voice, «Γερμανία - Σκάνδαλο με ακατάλληλες μάσκες σε άστεγους & ΑΜΕΑ», *Athens Voice* (6 Ιουνίου 2021), <https://www.athensvoice.gr/epikairota/diethni/716934/germania-skandalo-me-akatalliles-maskes-se-astegoys-amea/>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

Capital.gr, «Πάνω από \$2 δισ. στοίχισε στην Petrobras το σκάνδαλο διαφθοράς», *Capital.gr* (23 Απριλίου 2015), <https://www.capital.gr/epixeiriseis/2286729/pano-apo-2-dis-stoixise-stin-petrobras-to-skandalo-diafthoras>, ανάκτηση 26 Οκτωβρίου 2022.

CNN Greece, «Εξαγοράσιμη ποινή φυλάκισης πέντε ετών για τον Τ. Μαντέλη», *CNN Greece* (11 Μαΐου 2018), <https://news247gr.exposure.co/politikaskandala>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

Epoli.gr, «Φερόμενη υπόθεση διαφθοράς στο Δήμο Σιθωνίας», *epoli.gr* (6 Απριλίου 2019), <https://www.epoli.gr/feromeni-ypothesi-diafthoras-dimo-sithwnias-a-106003.html>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

in.gr, «Το σκάνδαλο Petrobras άγγιξε τον τέως πρόεδρο της Βραζιλίας», *in.gr* (4 Μαρτίου 2016), <https://www.in.gr/2016/03/04/world/to-skandalo-petrobras-aggikse-ton-tews-proedro-tis-brazilias/>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

Karfitsa News, «Σιθωνία: Αρχίζει η δίκη «ρολογιών» νερού αξίας 9,4 εκ. ευρώ», *Karfitsa News* (20 Σεπτεμβρίου 2022), <https://www.karfitsa.gr/koinonia/sithonia-archizei-i-diki-roligion-nerou-axias-94-ek-evro/>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

Liberal, «Γερμανία: Το σκάνδαλο δωροληψίας για την αγορά μασκών φέρνει παραιτήσεις», *Liberal* (8 Μαρτίου 2021), <https://www.liberal.gr/diethni-themata/germania-skandalo-dorolipsias-gia-tin-agora-maskon-prostasias-fernei-paraitiseis>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

LiFO, «Ο Λούλα αποφυλακίστηκε με πανηγυρισμούς από λαοθάλασσα υποστηρικτών του», *LiFO* (9 Νοεμβρίου 2019), <https://www.lifo.gr/now/world/o-loyla-apofylakistike-me-panigyrismoys-apo-laothalassa-ypostirikton-toy>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

news247, «Σκάνδαλο Petrobras: Κατασχέσεις εκατομμυρίων σε κατασκευαστικές», *news247* (16 Μαΐου 2015), <https://www.news247.gr/kosmos/skandalo-petrobras-katascheseis-ekatommyrion-se-kataskeyastikes.6347851.html>, ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2023.

The Press Project, «Αθώωση του Λούλα ντα Σίλβα από το Ανώτατο Δικαστήριο της Βραζιλίας», *The Press Project* (10 Μαρτίου 2021), <https://thepressproject.gr/athoosi-tou-loula-nta-silva-apo-to-anotato-dikastirio-tis-vrazilias/>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

Ξενόγλωσσες

Council of Europe, *The Fight against Corruption: A Priority for the Council of Europe* (Council of Europe, 2017), <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/priority-for-the-coe>, ανάκτηση 18 Ιανουαρίου 2023.

OECD, *Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions* (OECD Legal Instruments, 2021), <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0378>, ανάκτηση 17 Ιανουαρίου 2023.

OECD, *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention in Greece: Phase 4 Report* (OECD, 2022), <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Greece-Phase-4-Report-EN.pdf>, ανάκτηση 8 Μαΐου 2022.

Romero, Simon, «Insider's Account of How Graft Fed Brazil's Political Crisis», *The New York Times* (3 Απριλίου 2016), <https://www.nytimes.com/2016/04/04/world/americas/insiders-account-of-how-graft-fed-brazils-political-crisis.html>, ανάκτηση 17 Ιανουάριου 2023.

United Nations Office on Drugs and Crime, *United Nations Convention against Corruption* (United Nations Office on Drugs and Crime, 2017), <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html>, ανάκτηση 28 Νοεμβρίου 2021.

World Today News, «German MPs lose positions after scandal over face mask trade / Article / LSM.lv», *World Today News* (8 Μαρτίου 2021), <https://www.world-today-news.com/german-mps-lose-positions-after-scandal-over-face-mask-trade-article-lsm-lv/>, ανάκτηση 12 Ιανουάριου 2023.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.